

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГУДЗЬ ТЕТЯНА ПАВЛІВНА

УДК 336:658.15:33.053

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ РІВНОВАГОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Ковальов Анатолій Іванович,
Одеський національний економічний університет,
проректор з наукової роботи;

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Рогов Георгій Костянтинович,
Національний університет кораблебудування імені
адмірала Макарова,
завідувач кафедри фінансів;

доктор економічних наук, професор
Терещенко Олег Олександрович,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
завідувач кафедри корпоративних фінансів і
контролінгу;

доктор економічних наук, професор
Хома Ірина Борисівна,
Національний університет «Львівська політехніка»,
професор кафедри фінансів.

Захист дисертації відбудеться «07» червня 2019 р. о 14⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 211.

Автореферат розісланий «03» травня 2019 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**



С. О. Даниліна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Адекватною відповіддю викликам, породженим трансформаційним спадом в Україні, є прискорене формування якісно нової моделі управління економікою, здатної забезпечити досягнення виробниками стану фінансової рівноваги як основи макроекономічної стабільності та добробуту населення. Реалізація цього стратегічного завдання не обмежується розробкою ефективних антикризових механізмів для фінансово-економічного оздоровлення реального сектору економіки. Необхідно створити дієву систему управління фінансовою рівновагою підприємства, яка дозволить виробнику стати у центр формування подій для розвитку своєї діяльності.

При управлінні фінансовою рівновагою для підприємства на перший план виходить не боротьба з кризою, а втілення в життя стратегії розвитку своєї діяльності через поєднання адаптивних та інноваційних методів. Такий підхід до управління підприємством найбільш повно відповідає сучасним потребам українського суспільства за умов макроекономічної нестабільності та посилення процесів зuboжіння населення. Можливим шляхом формування стійких інституційних передумов розбудови економічно сильної держави з перспективою її конверсії у державу соціальної рівноваги є запровадження на промислових підприємствах системи управління фінансовою рівновагою.

Широта змісту категорії «рівновага», яка застосовується як у природничих, так і у суспільних науках, властива і похідному від неї поняттю «фінансова рівновага». Теоретико-методологічні засади трактування поняття «фінансова рівновага підприємства» та визначення її місця у системі економічних взаємозв'язків закладені у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема: Г. А. Александрова, О. Ю. Амосова, М. М. Бердара, О. М. Гізатулліної, І. В. Гонтаревої, Л. А. Лахтіонової, Л. О. Лігоненко, М. Мессенгіссера, О. М. Полінкевича, Т. В. Сабельфельда, Г. В. Савицької, Ф. Хана та інших.

Проблематика дослідження процесу управління фінансовою рівновагою підприємства знайшла своє відображення у працях знаних науковців: М. С. Абрютіної, Е. Альтмана, І. Ансоффа, В. Анташова, В. Г. Белоліпецького, І. О. Бланка, Є. Брігхема, О. В. Грачова, П. Друкера, Б. Коласса, К. Косісової, Л. А. Костирко, О. О. Терещенка, Т. Є. Унковської та інших.

Особливості функціонування підприємств на основі досягнення ними рівноважного фінансового стану розкрито у наукових доробках: М. Д. Білик, Н. В. Васюткіної, П. Дойля, О. В. Кендюхова, Т. Л. Керанчук, Т. Коллера, Т. Коупленда, А. С. Крутової, Дж. Мурріна, А. М. Поддєрьогіна, Г. К. Рогова, О. Є. Соломенко, Н. П. Тамборської, І. Б. Хоми та інших.

Відаючи належне науково-методологічній цінності існуючих наукових здобутків, зауважимо, що через фрагментарність дослідження науковцями категоріальної сутності фінансової рівноваги, залишаються не вирішеними завдання комплексного та системного дослідження методології її формування на підприємстві, а відповідно, і побудови дієвої системи управління нею.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження є складовою частиною науково-дослідної роботи Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», що виконувалась за темами: «Теоретичні засади та сучасні проблеми забезпечення фінансової стабільності економічних суб'єктів» (ДР № 0116U007650), в межах якої обґрунтована методологія формування фінансової рівноваги за логікою її циклічного розвитку; «Фінансова система України: проблеми функціонування та перспективи розвитку» (ДР № 0118U004725), у межах якої розкрита провідна роль фінансової рівноваги підприємств у забезпеченні макроекономічної стабільності. Тема дисертаційної роботи пов'язана з науково-дослідною роботою Одеського національного економічного університету в межах теми «Теоретико-методичні та організаційні основи управління конкурентоспроможністю підприємств України» (ДР № 0113U000655), яка містить економіко-математичне моделювання впливу фінансової рівноваги підприємства на його конкурентоспроможність.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних засад, удосконалення науково-методичного забезпечення та надання практичних рекомендацій щодо управління фінансовою рівновагою підприємства для забезпечення стійкого розвитку корпоративних фінансів. Для досягнення визначеної мети в дисертаційній роботі поставлені такі *завдання*:

- систематизувати наукові витoki концепції формування фінансової рівноваги підприємства як економічного явища;
- обґрунтувати концептуальні підходи до визначення поняття «фінансова рівновага підприємства»;
- уточнити сутність понять «фінансова рівновага підприємства» та «управління фінансовою рівновагою підприємства»;
- побудувати структурно-логічну схему процесу управління фінансовою рівновагою підприємства;
- сформулювати концептуальну модель механізму управління фінансовою рівновагою підприємства;
- розробити методологічний підхід щодо дослідження циклу розвитку фінансової рівноваги підприємства як економічного явища;
- розкрити економічну логіку формування фінансової рівноваги підприємства у системі її причинно-наслідкових взаємозв'язків;
- визначити етапи розвитку фінансової рівноваги підприємства, що відображають послідовне формування вищих порядків її якості;
- вдосконалити наукові засади комплексної діагностики фінансової рівноваги підприємства з метою характеристики циклу її розвитку;
- запропонувати інструменти ідентифікації форм прояву та якісного стану фінансової рівноваги підприємства;
- виділити альтернативи у стратегічному, тактичному та оперативному плануванні заходів управління фінансовою рівновагою підприємства;

– поглибити наукові засади прогнозування фінансової рівноваги промислових підприємств;

– виявити закономірності формування фінансової рівноваги промислових підприємств у взаємозв'язку з економічними процесами в Україні;

– запропонувати науковий підхід щодо імплементації механізму управління фінансовою рівновагою в системі фінансового менеджменту підприємства.

Об'єктом дослідження є фінансова рівновага підприємства як економічне явище.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, науково-методичне забезпечення та прикладні аспекти управління фінансовою рівновагою як складової фінансового менеджменту підприємства.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям вирішення завдань, поставлених у дисертаційній роботі, є сукупність підходів та методів, що забезпечує ціннісно-сміслову структуру наукового дослідження, а саме: класичний метод гіпотез – для розкриття складових категоріального апарату наукового пізнання сутності фінансової рівноваги як економічного явища; діалектичний підхід – при розкритті закономірностей циклічного розвитку фінансової рівноваги підприємства; гносеологічний підхід – при визначенні іманентних властивостей фінансової рівноваги підприємства; аналізу та синтезу – при визначенні етапів процесу формування фінансової рівноваги підприємства; історичний підхід – для окреслення архітектоніки наукових витоків концепції формування фінансової рівноваги підприємства; фасетний метод класифікації – для виділення концептуальних підходів до розуміння сутності фінансової рівноваги підприємства; системний підхід – для розбудови процесу управління фінансовою рівновагою підприємства; комплексний підхід – для розкриття причинно-наслідкових зв'язків формування фінансової рівноваги підприємства; методи індукції та дедукції – для розробки методичного підходу до комплексної діагностики фінансової рівноваги підприємства; логічний підхід – при співвіднесенні та розмежуванні фінансової рівноваги з іншими термінами понятійного апарату корпоративних фінансів; метод структурно-генетичного аналізу – для розкриття органічної єдності фінансової рівноваги як змісту з формами її прояву – фінансовою стійкістю у просторі та фінансовою стабільністю у часі; метод аналогії – при поширенні обґрунтованої циклічної природи рівноваги як економічної категорії на похідне від неї поняття – фінансову рівновагу підприємства; метод формалізації – при відображенні циклічної природи, етапів формування та зміни якісного стану фінансової рівноваги у знаково-символічному вигляді; агрегатний метод – для визначення складу індексів стійкості статичної та стабільності динамічної фінансової рівноваги підприємства; таксономічний аналіз – для розрахунку таксономічних показників інтегральної оцінки фінансової рівноваги підприємств та, пов'язаних з її формуванням, економічних процесів; трендовий аналіз – для оцінки вектору зміни стану фінансової рівноваги підприємств; кореляційний аналіз – для оцінки тісноти взаємозв'язку фінансової рівноваги підприємств з економічними процесами; кореляційно-регресійний аналіз – для

аналізу впливу монетарних факторів на фінансову рівновагу підприємства; математичний гностичний аналіз – при створенні економіко-математичних моделей для прогнозування фінансової рівноваги підприємства.

Інформаційною базою дослідження є вітчизняна нормативно-правова база, що визначає засади функціонування корпоративних фінансів; звітні і статистичні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, звіти науково-дослідних центрів та установ, фінансова і статистична звітність підприємств, матеріали офіційних сайтів підприємств, а також монографії та інші наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблематики дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному вирішенні важливої наукової проблеми, пов'язаної з розвитком теоретико-методологічних засад, удосконаленням науково-методичного забезпечення та формуванням практичних рекомендацій щодо управління фінансовою рівновагою підприємств.

Одержані результати, які становлять наукову новизну, визначаються такими основними положеннями:

вперше:

– запропоновано методологічний підхід до визначення циклу розвитку фінансової рівноваги як економічного явища, який передбачає його сегментацію на позитивну і негативну фази, кожна з яких має статичну і динамічну стадії. Доведено, що межею динамічної рівноваги є її статичний стан, з досягненням якого постає загроза появи біфуркацій у функціонуванні корпоративних фінансів, звідки можливі два виходи – до стійкого розвитку або фінансової кризи. Це дозволило розкрити логіку циклічного розвитку фінансової рівноваги підприємства, що стало основою побудови процесу управління нею як складової фінансового менеджменту;

– обґрунтовано методологію забезпечення фінансової рівноваги через виокремлення, розмежування та упорядкування етапів досягнення вищих порядків її формування у вигляді послідовного збалансування складових фінансового стану підприємства від простіших, що визначають його здатність до виживання (баланс грошових потоків) до складніших, які створюють контрциклічний буфер захисту від банкрутства та достатній фінансовий потенціал для потреб стійкого розвитку корпоративних фінансів. Це створило наукову основу для диференціації множини станів фінансової рівноваги підприємства та розробки адекватних їм заходів управління;

– сформовано концептуальну модель механізму управління фінансовою рівновагою, що є сукупністю методів, інструментів і важелів, які застосовуються системою фінансового менеджменту щодо збалансування у просторі і часі різних складових фінансового стану підприємства з метою забезпечення умов стійкого розвитку корпоративних фінансів. Запропонована деталізація елементів управління фінансовою рівновагою у їх взаємозв'язку формує наукове пізнання процесу його реалізації;

удосконалено:

– наукові засади комплексної діагностики стану фінансової рівноваги підприємства за рахунок класифікації множини її видів, що формуються у процесі циклічного розвитку цього економічного явища, побудови композиційної схеми комплексної діагностики фінансової рівноваги та визначення алгоритму її проведення. На відміну від існуючих розробок, це уможливило здійснення характеристики часової структури циклу розвитку фінансової рівноваги підприємства для отримання аналітичних висновків відповідно до потреб управління нею;

– науково-методичне забезпечення реалізації аналітичної функції управління фінансовою рівновагою підприємства на основі розробки методичного підходу до її комплексної діагностики як сукупності прийомів, способів і засобів, що застосовуються у процесі аналізу. На відміну від існуючих, він дозволяє поглиблено дослідити статичний і динамічний стани позитивної і негативної фінансової рівноваги на підприємстві для підвищення рівня обґрунтованості фінансових рішень;

– інструменти експрес-аналізу фінансового стану підприємства через запровадження інтегрованих індексів стійкості статичної та стабільності динамічної фінансової рівноваги, які поміж інших вирізняються можливістю проведення інтегральної оцінки її просторової форми відносно зміни зовнішніх чинників і динаміки у часі. Це дозволяє ідентифікувати якісний стан фінансової рівноваги підприємства, який виступає підґрунтям для прийняття рішень під час вибору заходів управління нею;

– систему управління фінансовою рівновагою підприємства в частині обґрунтування наукового підходу до вибору альтернатив стратегічних, тактичних та оперативних заходів, відмінною рисою якого є диференціація видів стратегій, політик їх реалізації та оперативних планів управління фінансовою рівновагою залежно від її якісного стану, що посилює безпековий характер фінансового менеджменту підприємства;

– наукові положення щодо забезпечення фінансової рівноваги підприємств за рахунок економіко-математичного обґрунтування її взаємозв'язку з економічними процесами та явищами. На відміну від інших, їх склад охоплює економічну рівновагу й інвестиційно-інноваційну активність підприємств, макроекономічну рівновагу, інвестиційний потенціал економіки та генерацію нею фінансового капіталу, стресостійкість інституціональної структури фінансового ринку і добробут домогосподарств. Представлені положення спрямовані на підвищення якості інформаційного забезпечення управління корпоративними фінансами;

набули подальшого розвитку:

– положення концепції формування фінансової рівноваги в результаті систематизації наукових витоків вчення про це економічне явище, що, на відміну від існуючих уявлень, розкрило її концептуальний зв'язок з теоретичними засадами циклічності, загальної та часткової рівноваги. Це дозволило виділити категоріальні властивості, іманентні фінансовій рівновазі підприємства, та поглибити її розуміння як складного об'єкта управління;

– концептуальні засади фінансової рівноваги підприємства, які відрізняються від існуючих виокремленням наукових підходів щодо визначення її економічної сутності залежно від об'єкта збалансування, а саме: підхід з позиції ліквідності, ресурсний підхід, функціонально-збалансований підхід, математичний підхід, управлінський підхід. Це дозволило розкрити еволюцію наукових поглядів від найпростішого бачення економічного явища фінансової рівноваги як технічного балансу до найвищої форми його розуміння як складного об'єкта управління;

– понятійний апарат корпоративних фінансів через уточнення сутності понять: «фінансова рівновага» як збалансування процесів формування фінансового стану підприємства залежно від інтенсивності їх протікання, напрямку зміни, характеру внутрішньої взаємодії та чутливості до впливу зовнішніх факторів; «управління фінансовою рівновагою підприємства» як безпекової складової системи фінансового менеджменту, яка узгоджує між собою її стратегічні цілі, завдання і ключові рішення з метою збереження, підтримки та відновлення найважливіших кількісних і якісних показників рівноважного фінансового стану підприємства, що виявляється у його спроможності попереджувати внутрішні фінансові дисбаланси, забезпечуючи у такий спосіб стійкий розвиток корпоративних фінансів. На відміну від існуючих визначень, вони позиціонують досягнення фінансової рівноваги не як самоціль, а як шлях розвитку фінансів підприємства;

– теоретичні положення щодо забезпечення досягнення підприємством рівноважного фінансового стану через їх доповнення структурно-логічною схемою внутрішньої організації цього процесу як складової фінансового менеджменту. Це дозволило формалізувати логіку управління фінансовою рівновагою підприємства з визначенням його етапів;

– методологія формування фінансової рівноваги підприємства через обґрунтування логіки її взаємозв'язку з рівноважними станами в економіці, що, на відміну від інших, розширило її каузальні зв'язки з ринковою рівновагою, соціально-економічним балансом на макрорівні, а також добробутом домогосподарств. Це дозволило визначити доміанти зовнішнього впливу на фінансову рівновагу підприємства через канали попиту та пропозиції за допомогою виробничих, ринкових, монетарних, фіскально-бюджетних, соціально-економічних інструментів і важелів;

– прогностичні інструменти фінансового менеджменту в результаті розробки економіко-математичних моделей, особливістю яких є можливість прогнозування фінансової рівноваги підприємств окремих галузей промисловості залежно від внутрішніх і зовнішніх чинників. Використання запропонованих моделей дозволяє підвищити об'єктивність аналітичного обґрунтування рішень у сфері управління як фінансовою рівновагою підприємства, так і корпоративними фінансами в цілому;

– науковий підхід щодо імплементації механізму управління фінансовою рівновагою в системі фінансового менеджменту для сприяння стійкому розвитку корпоративних фінансів та попередженню банкрутства промислових підприємств. Відмінною рисою реалізації цього механізму є поглиблена

ідентифікація фінансового стану підприємства, що дозволяє підвищити ефективність вирішення завдань фінансового менеджменту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що науково-теоретичні положення доведено до рівня практичних рекомендацій щодо управління фінансовою рівновагою підприємств. Запропоновані методичний підхід до комплексної діагностики та механізм управління фінансовою рівновагою підприємства придатні для використання при вирішенні різнопланових практичних завдань. Це підтверджується впровадженням основних результатів дисертаційного дослідження в практику діяльності: Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики для вдосконалення законодавства, яким врегульовується механізм корпоративного управління (довідка № 04-16/9-670 від 14.12.2018 р.); Департаменту економічного розвитку, торгівлі та залучення інвестицій Полтавської обласної державної адміністрації при підготовці Програми економічного і соціального розвитку Полтавської області на 2019 рік (довідка № 02.2.-32/2728 від 19.11.2018 р.); Полтавської торгово-промислової палати для вдосконалення процесу надання послуг (довідка № 24.14-02/525 від 01.11.2018 р.); для вдосконалення фінансової та корпоративної стратегії ПрАТ «Домінік» (довідка № 07/278 від 17.12.2018 р.) та ПрАТ «Полтавамаш» (довідка № 60/641 від 10.10.2018 р.); ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» при розробці бізнес-плану розвитку виробництва (довідка № 09/287 від 29.11.2018 р.); ПрАТ «Експериментально-механічний завод» при розробці плану реструктуризації (довідка № 06-215 від 28.08.2018 р.); Державного підприємства «Виробниче об'єднання «Знамя» при складанні плану санації в межах провадження справи про банкрутство (довідка № 120 від 07.09.2018 р.); Регіонального відділення АТ «ОТП Банк» в м. Полтава для вдосконалення методичного забезпечення моніторингу фінансового стану позичальників та аналізу ділового середовища банку (довідка № 711-Д/вих від 19.09.2018 р.); АТ «Полтава-Банк» з метою підвищення якісного рівня аналітичного обґрунтування фінансової стратегії банку і внутрішньобанківських політик її реалізації (довідка № 029-002/5093 від 14.12.2018 р.); ТОВ «Інвестиційна компанія «Капітал СМ» при розробці нових та оцінці діючих інвестиційних проектів, для аналізу факторів впливу на вартість фінансових інструментів, моніторингу тенденції розвитку фінансового стану емітентів, для вдосконалення методичного забезпечення аналітичного обґрунтування вибору об'єктів інвестування (довідка № 01/10 від 12.10.2018 р.). Наукові розробки дисертації прийняті до використання у навчальному процесі Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (довідка № 45-15/87 від 08.11.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати та положення, відображені у дисертаційній роботі, є самостійним науковим дослідженням автора. З наукових праць, що опубліковані у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих розробок здобувача.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційної роботи, її основні положення та висновки доповідалися, обговорювалися і були схвалені на 20-ти міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема:

«Фінанси України» (м. Дніпропетровськ, 2008 р.); «Науковий потенціал світу-2009» (м. Софія, 2009 р.); «Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика» (м. Суми, 2010 р.); «Міжнародна підсумкова науково-практична конференція професорсько-викладацького складу Одеського національного економічного університету, академічних установ та вищих навчальних закладів» (м. Одеса, 2012 р.); «Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях» (м. Одеса, 2013 р., 2018 р.); «Ключові проблеми сучасної науки» (м. Софія, 2013 р.); «Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи» (м. Одеса, 2014 р., 2015 р.); «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України» (м. Ужгород, 2015 р.); «Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика» (м. Луцьк, 2015 р.); «Теорія і практика сучасної економіки» (м. Черкаси, 2015 р.); «Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки» (м. Одеса, 2016 р.); «Механізми, стратегії, моделі та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: теорія, методологія, практика» (м. Хмельницький, 2016 р.); «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку» (м. Острог, 2017 р.); «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 2017 р.); «Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства» (м. Краків, 2017 р.); «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (м. Харків, 2018 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки та результати дисертаційної роботи опубліковано в 45 наукових працях загальним обсягом 81,44 друк. арк., з яких особисто автору належать 51,06 друк. арк., у тому числі: 1 одноосібна монографія обсягом 27,0 друк. арк., 1 колективна монографія, 23 статті у наукових фахових виданнях України (з них 13 у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз), 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, внесених до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні інших держав, 17 тез доповідей за результатами участі в міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація загальним обсягом 563 сторінки друкованого тексту, з яких основного тексту 396 сторінок, складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел із 375 найменувань, викладених на 38 сторінках, 45 додатків, розміщених на 120 сторінках. Основний текст роботи містить 24 таблиці та 106 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретичні засади управління фінансовою рівновагою підприємства**» висвітлено наукові витoki концепції формування фінансової рівноваги, виділено концептуальні підходи до визначення її сутності як об'єкта управління, побудовано структурно-логічну схему процесу та сформовано концептуальну модель механізму управління фінансовою рівновагою підприємства.

Систематизація наукових витоків концепції формування фінансової рівноваги підприємства, дозволила сформуванню її вчення, яка охоплює філософію, теорію циклічності, теорії загальної і часткової рівноваги, теорію ігор, концепцію сталого розвитку. Результати проведеного дослідження гносеологічного змісту категорії «рівновага» дозволяють говорити про її широку присутність у всіх галузях природничих та суспільних наук. Абстрагуючись від конкретики у тлумаченнях рівноваги різними науками, виділено її універсальну сутність, іманентну фінансовій рівновазі, що виражена як: внутрішній стан економічної системи, зміст, а не форма; компроміс, знаходження якого сприяє стійкому розвитку економічної системи, що визначає фінансову рівновагу як шлях, а не самоціль; ймовірний передвісник застійних процесів, у разі консервації статичного рівноважного фінансового стану системи; набір внутрішніх властивостей, які забезпечують життєздатність та прогресивний розвиток економічної системи, а саме: циклічність; динамічність; незворотність; імпульсивність; регульованість; екзистентність; рефлексивність; трансцендентність; гармонійність; унікальність; амбівалентність; онлайнний характер.

Встановлено, що фінансовій рівновазі властива циклічність як будь-якому економічному явищу. Водночас, вона є частиною економічної динаміки. Вхідний рівноважний стан економічної системи переживає циклічні коливання, результатом яких має стати її оновлення. Процес усталення нових якостей економічної системи завершується досягненням вищого рівня рівноваги, який одночасно є вихідним станом для подальших циклічних перетворень. Таким чином, тяжіння до рівноваги визнано причиною циклічності розвитку економічної системи. Це означає, що управління рівновагою дозволяє розмежовувати й передбачати циклічні коливання, а, отже, змінювати напрям вектору циклічності розвитку економічної системи.

На основі групування існуючих в економічній науці визначень поняття «фінансова рівновага підприємства» залежно від об'єкту збалансування класифіковані концептуальні підходи щодо розуміння її економічної сутності, а саме: підхід з позиції ліквідності, який передбачає узгодженість вхідних та вихідних грошових потоків у часі й за обсягами; ресурсний підхід, який вимагає відповідності фактичної наявності та потреби у фінансових ресурсах; функціонально-збалансований підхід, в основі якого знаходиться збалансування ліквідності, дохідності та ризику; математичний підхід, який визначає важливість оптимізації значень фінансових показників у сукупності; управлінський підхід, що розкриває необхідність узгодженості дій фінансового менеджменту навколо вирішення спільного завдання – забезпечення фінансової рівноваги підприємства як умови стійкого розвитку корпоративних фінансів. Це дозволило розкрити еволюцію наукових поглядів від найпростішого бачення економічного явища фінансової рівноваги як технічного балансу до найвищої форми його розуміння як складного об'єкту управління. З позиції останнього сформульовано авторське визначення фінансової рівноваги як збалансованості процесів формування фінансового стану підприємства залежно від

інтенсивності їх протікання, напряму зміни, характеру внутрішньої взаємодії та чутливості до впливу зовнішніх факторів.

Визначене місце фінансової рівноваги у системі фінансового менеджменту підприємства як об'єкта, характер управління яким має бути усвідомлено керованим. На рис. 1 представлена структурно-логічна схема процесу управління фінансовою рівновагою підприємства, яка передбачає рух до якісного оновлення її стану.



Рис. 1 – Структурно-логічна схема процесу управління фінансовою рівновагою підприємства

За уточненим авторським визначенням, управління фінансовою рівновагою – це безпекова складова системи фінансового менеджменту, яка узгоджує між собою її стратегічні цілі, завдання і ключові рішення з метою збереження, підтримки та відновлення найважливіших кількісних і якісних показників рівноважного фінансового стану підприємства, що виявляється у його спроможності попереджувати внутрішні фінансові дисбаланси, забезпечуючи у такий спосіб стійкий розвиток корпоративних фінансів. Для реалізації управління фінансовою рівновагою підприємства в дисертації запропонований механізм, загальна структура якого має класичну будову, яка передбачає набір цільових дій суб'єкта щодо забезпечення фінансової рівноваги з метою забезпечення стійкого розвитку корпоративних фінансів. Для цього послідовно вирішується система взаємопов'язаних завдань з використанням набору методів, дія яких на об'єкт управління реалізується прямо через інструменти та опосередковано через важелі впливу на основі правового, інформаційного та організаційного забезпечення. На рис. 2 представлена сформована концептуальна модель механізму управління фінансовою рівновагою підприємства.

Отже, механізм управління фінансовою рівновагою – це сукупність методів, інструментів і важелів, які застосовуються системою фінансового менеджменту щодо збалансування у просторі і часі різних складових фінансового стану підприємства з метою забезпечення умов стійкого розвитку корпоративних фінансів. Управління фінансовою рівновагою підприємства розпочинається з її діагностики, об'єктивні результати якої необхідні для прогнозування її стану і планування заходів управління фінансовою рівновагою підприємства на довго- та короткострокову перспективу.

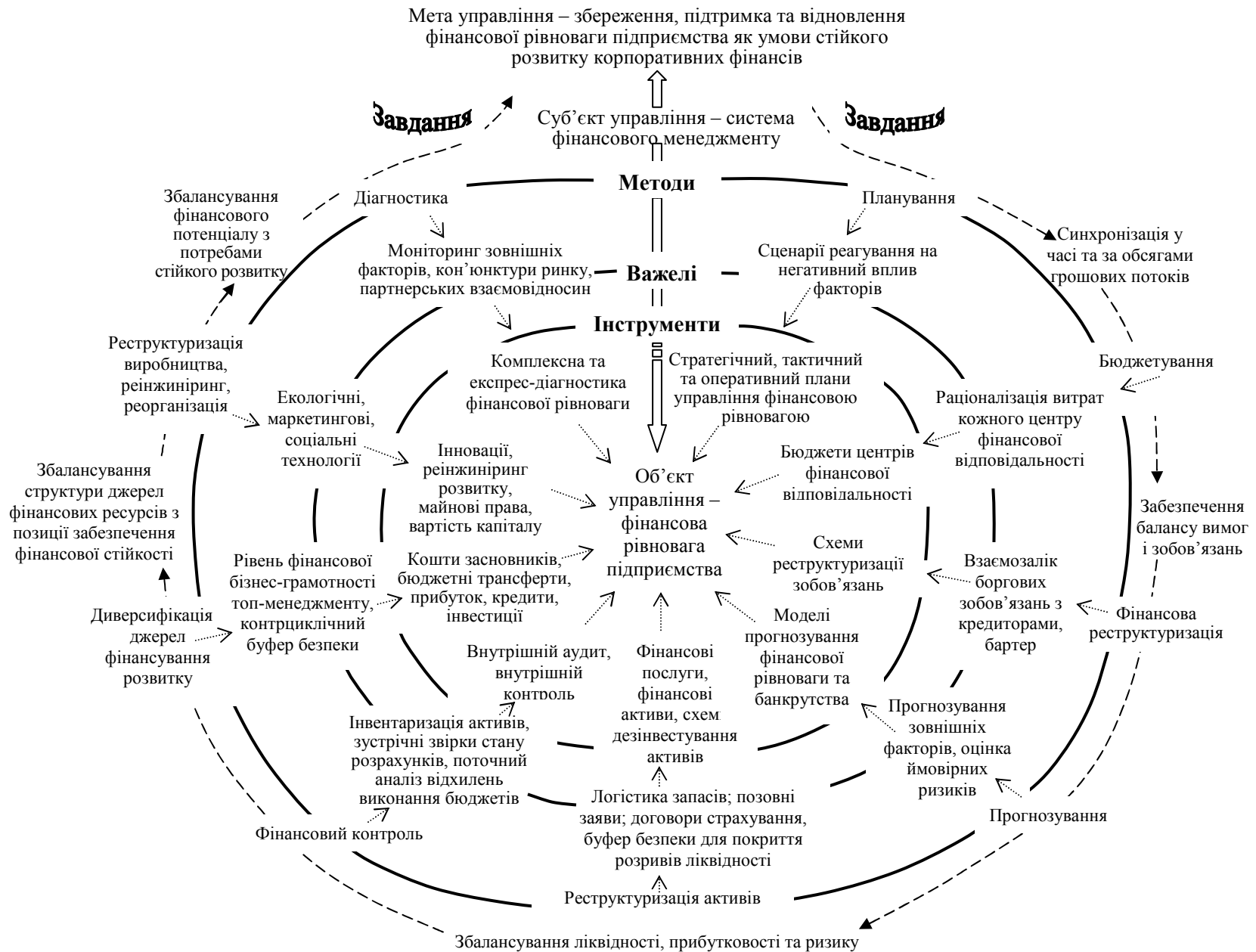


Рис. 2 – Концептуальна модель механізму управління фінансовою рівновагою

Отже, прагнення досягти стану фінансової рівноваги є не самоціллю, а шляхом оптимізації функціонування фінансів підприємства з метою забезпечення найбільш повної реалізації місії його діяльності.

У другому розділі «**Методологія забезпечення фінансової рівноваги підприємства**» розроблено методологію наукового пізнання фінансової рівноваги підприємства як циклічного явища.

Розроблена методологія забезпечення фінансової рівноваги підприємства передбачає виділення, розмежування та упорядкування фаз, стадій її циклічного розвитку, обґрунтування логіки їх послідовного чергування у формі стійких (нестійких) статичних, стабільних (нестабільних) динамічних та біфуркаційних станів на основі діалектичних законів розвитку, які передбачають трансформацію їх якісного стану. Це дозволяє розглядати фінансову рівновагу як складне економічне явище з властивою йому хвильовою природою розвитку (рис. 3).

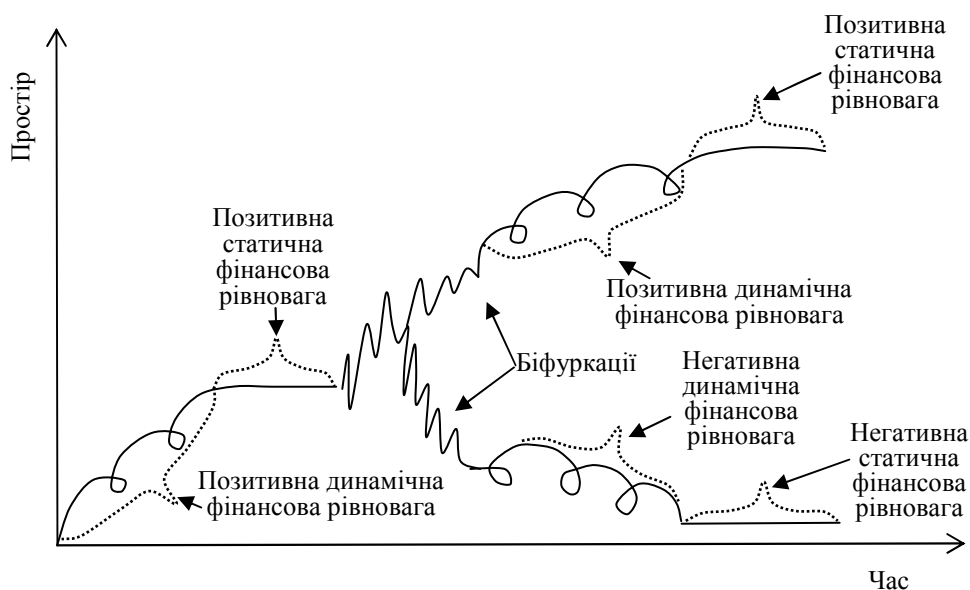


Рис. 3 – Циклічна зміна стадій фінансової рівноваги підприємства у їх взаємозв'язку

Доведено, що стан позитивної статичної фінансової рівноваги підприємства є межею позитивної динамічної фінансової рівноваги. Наближення статичного стану фінансової рівноваги характеризується затуханням амплітуди динамічного розвитку рівноважного фінансового стану підприємства. Це означає, що процес розвитку фінансового стану підприємства у старій якості завершився і настав період відносного спокою. Умови позитивної статичної фінансової рівноваги сприяють початку нового витка динамічних змін на основі реалізації фінансового потенціалу підприємства, мобілізованого в період його активного розвитку у напрямі досягнення якісно нового стану фінансової рівноваги. Мова йде про спрямування фінансового потенціалу на досягнення інноваційно-інвестиційних цілей діяльності підприємства. Зволікання на стадії позитивної статичної фінансової рівноваги особливо за умов макроекономічної нестабільності може загрожувати підприємству втратою частини його фінансового потенціалу. У такому випадку

статична позитивна фінансова рівновага буде завершальною точкою стадії позитивної динамічної фінансової рівноваги. Закономірним наслідком цього є зародження в діяльності підприємства тенденції спаду.

Біфуркації як перехідна стадія між фазами циклу передбачають два напрями подальшого розвитку: до позитивної або до негативної динамічної фінансової рівноваги. Проявом першого, з названих видів рівноваги, є фінансова стабільність, в той час, як другий виявляється у формі фінансової кризи. Шлях досягнення якісно нового рівноважного стану через кризу є довшим та складнішим. Вхідження у стадію негативної динамічної фінансової рівноваги, яка проявляється у формі фінансової кризи, загрожує підприємству виснаженням його фінансового потенціалу та банкрутством. Це означає, що негативна статична фінансова рівновага є межею активного розвитку фінансової кризи і, водночас, стартовим майданчиком для започаткування стадії позитивної динамічної фінансової рівноваги. Таким чином, реалізується дія закону переходу кількісних змін в якісні, обумовлюючи перехід між рівноважними станами на висхідній та низхідній лініях циклічного розвитку.

Методологічний підхід щодо дослідження циклу розвитку рівноваги як економічного явища обґрунтований на основі розкриття діалектичної сутності рівноваги, яка полягає у виконанні нею одночасно творчої та руйнівної функцій. Обидві є притаманними як позитивній, так і негативній рівновазі. У цьому виявляється дія закону єдності та боротьби протилежностей. Руйнівна функція рівноваги реалізується у відмиранні або свідомій відмові від застарілих елементів, які позбавляють систему перспективи. Творча сила рівноваги виявляється у забезпеченні умов, найбільш сприятливих для створення та поширення нового задля збереження життєздатності і прогресивного розвитку системи. Завдяки здійсненню руйнівної та творчої функції негативної рівноваги система оновлюється – стає можливим розвиток через кризу, що є проявом дії закону заперечення заперечення (руйнація заперечує стару форму, створення нового заперечує руйнацію).

У вищевикладеному криється новий погляд на діалектику взаємозв'язку категорій «фінансова рівновага» та «фінансова криза», що полягає у їх функціональній єдності та підпорядкованості одній меті – розвитку корпоративних фінансів. Відповідно, циклічний характер останнього визначається боротьбою цих категорій.

Для побудови ефективного процесу управління фінансовою рівновагою підприємства обґрунтована послідовність її формування. Вона властива кожній стадії циклу розвитку фінансової рівноваги та відтворює послідовне збалансування грошових потоків, ймовірних фінансових загроз та вигід, фінансових потреб та можливостей в діяльності підприємства. Визначені на рис. 4 етапи розвитку фінансової рівноваги підприємства відтворюють послідовне збалансування різних складових фінансового стану підприємства від простіших, що відповідають за виживання до складніших, які формують контрциклічний буфер захисту від банкрутства та фінансовий потенціал як базову складову сталого розвитку діяльності підприємства.

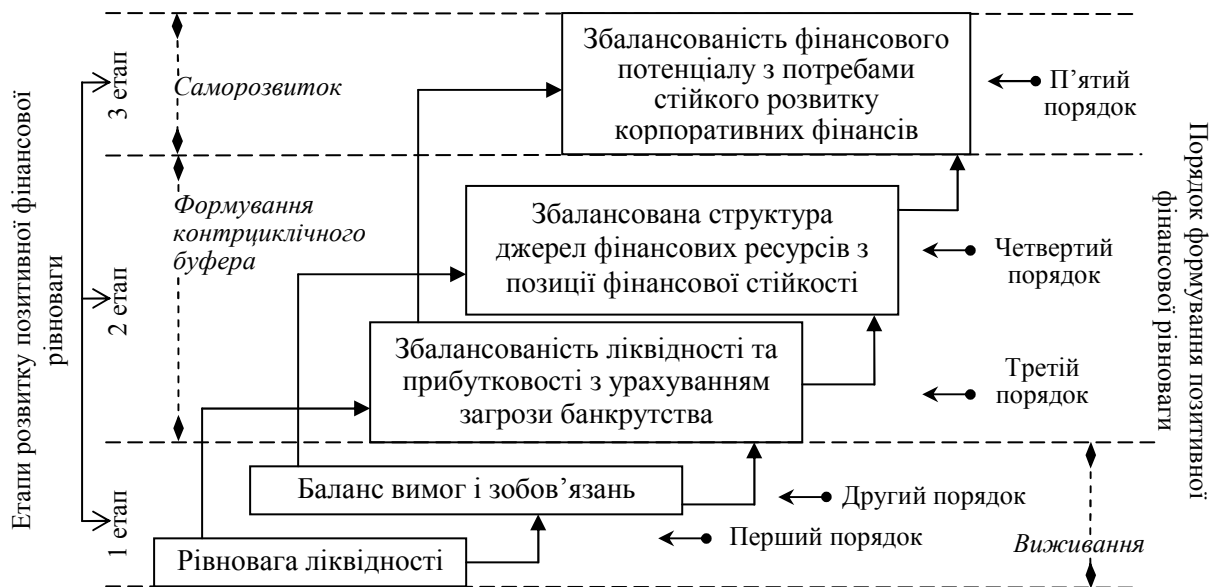


Рис. 4 – Етапи розвитку позитивної фінансової рівноваги підприємства

Залежно від досягнення фінансовою рівновагою того чи іншого порядку, можна констатувати різну якість рівноважних станів фінансів підприємства. Фінансова рівновага першого і другого порядків формується на першому етапі. На другому етапі формується фінансова рівновага третього і четвертого порядку. Фінансова рівновага найвищого п'ятого порядку досягається на третьому етапі, що уособлює найвищий ступінь її «якісного насичення». Таким чином, якщо підприємство не обтяжене проблемами виживання і йому не загрожує банкрутство, для нього відкриваються можливості повноцінного саморозвитку, якому відповідає стан фінансової рівноваги найвищого рівня упорядкування.

Обґрунтована методологія забезпечення фінансової рівноваги дозволяє розуміти її як стан, в якому підприємство здатне до стійкого саморозвитку корпоративних фінансів. Фінансова рівновага – це не антипод фінансової кризи, оскільки останній властива своя особлива негативна рівновага. Протистояння кризі – це не стійкий розвиток, це стабілізація фінансового стану підприємства. Фінансова рівновага як комплексний та системний індикатор фінансового здоров'я підприємства характеризує повноту набору факторів (ресурсів), їх властивостей (якісних характеристик), методів, інструментів та важелів щодо формування його спроможності до стійкого розвитку корпоративних фінансів через згладжування циклічних спадів.

Для з'ясування особливостей формування фінансової рівноваги підприємства визначено її місце у системі зовнішніх і внутрішніх взаємозв'язків та залежностей. Обґрунтовано, що взаємозв'язок фінансової рівноваги підприємств з вищими рівнями економічної рівноваги відбувається через канали попиту і пропозиції, баланс яких на мегарівні формує макроекономічну рівновагу. Визначені методи трансмісії, якими передаються імпульси між рівноважними станами в економіці – це виробництво (пропозиція) і споживання (попит). Дія цих методів ґрунтується на використанні інструментів

(засобів прямого впливу) та важелів (засобів непрямого впливу), класифікація яких за економічним змістом дозволила виділити чотири групи: фіскально-бюджетні (податки, збори, міжбюджетні трансферти); виробничі (ресурсний потенціал, інвестиції, інновації, експорт, імпорт, якість продукції); ринкові (ділові очікування, рівноважна ціна, конкурентні переваги); монетарні (індекс інфляції, валютний курс, відсоткова ставка); соціально-економічні (людський капітал, добробут, фінансова поведінка).

Фінансова рівновага підприємства виступає сукупністю взаємопов'язаних умов, які є найбільш сприятливими для формування фінансового потенціалу як власного, так і домогосподарств. Підприємство як роботодавець є важливою ланкою формування соціально-економічного добробуту домогосподарств. І водночас, підприємство є реципієнтом благ і корисностей створеного добробуту. Так, збалансовані бюджети домогосподарств на засадах фінансової грамотності з позиції активної фінансової поведінки населення є джерелом не лише платоспроможного споживчого попиту, а й інвестицій та інновацій. Від рівня доходів домогосподарств залежить спектр та обсяг задоволення фізіологічних потреб людей, їх безпеки, соціалізації та саморозвитку. Найбільш повне задоволення усіх цих потреб забезпечується підприємствами у стані фінансової рівноваги. Взамін вони отримують доходи від реалізації товарів, робіт і послуг, розширення джерел фінансування за рахунок мобілізації фінансовими посередниками тимчасово вільних коштів населення, а також розвиток інновацій, який без високого рівня інтелектуалізації людського капіталу не можливий. Бідність домогосподарств, насамперед, позначається на заощадженнях та розвитку людського капіталу. Для підприємств це обертається звуженням джерел інвестицій та відсутністю інновацій.

Отже, від якісного стану «фінансового здоров'я» підприємств залежить рівновага як на товарному, так і на фінансовому ринках. Виробники створюють не лише пропозицію товарів, що в масштабах економіки держави перетворюється на валовий внутрішній продукт, а й формують попит, який втілюється у грошовій масі. Співвідношення цих двох вимірників формує макроекономічну рівновагу, індикаторами якої є індекс інфляції, валютний курс та відсоткова ставка. Саме ці показники закладаються при формуванні бюджетів усіх рівнів і мають істотний вплив на їх збалансованість.

Дієвість управління підприємством забезпечується впливом на причини, а не наслідки. У зв'язку з цим, важливим є визнання фінансової рівноваги причиною таких наслідків, як: платоспроможність, фінансова стійкість та стабільність, ефективне інвестування, зміцнення фінансового потенціалу. Це означає, що управління фінансовою рівновагою дозволяє гармонійно розвивати всі сторони формування корпоративних фінансів. На такій основі функціонування системи фінансового менеджменту підприємства може бути піднесене на якісно вищий рівень.

У третьому розділі «**Комплексна діагностика фінансової рівноваги підприємства**» удосконалено науково-методичне забезпечення комплексної діагностики фінансової рівноваги підприємства, що дозволило описати цикл її

розвитку, поглиблено дослідити етапи та упорядкованість позитивної фінансової рівноваги, а також визначити глибину розвитку фінансової кризи.

Композиційна схема комплексної діагностики фінансової рівноваги підприємства складається із двох блоків оцінки статичного й динамічного її станів. У процесі комплексної діагностики виявленню підлягає фаза циклу розвитку фінансової рівноваги (позитивна чи негативна), її стадія (статична та динамічна), форма прояву (стійка чи нестійка), а також її якісний стан (надійна, вразлива чи порушена). У відповідності до розробленого алгоритму, комплексну діагностику фінансової рівноваги підприємства слід розпочинати з визначення фази її циклічного розвитку: позитивної чи негативної. При цьому слід окремо виділяти стадію переходу між фазами – стан біфуркацій. У разі встановлення негативної фінансової рівноваги важливо відразу перевірити найгірший варіант розвитку подій шляхом оцінки ймовірності банкрутства. Якщо виявлені ознаки позитивної фінансової рівноваги, тоді за алгоритмом здійснюється перехід до ідентифікації її статичних ознак на висхідній хвилі циклу.

Оскільки позитивна статична фінансова рівновага визначає іманентні характеристики кризи, то за нею має бути проведена перевірка на предмет виявлення кризових передумов. Несприятливі очікування спонукатимуть до поглибленої діагностики негативної динамічної фінансової рівноваги підприємства. Якщо при послідовному дослідженні циклічних форм прояву негативної фінансової рівноваги знову буде встановлена загроза банкрутства, то це свідчатиме про хронічний перебіг фінансової кризи на підприємстві. У разі виявлення стійкої форми позитивної статичної фінансової рівноваги досліджується її динамічний стан та надійність. Про спіралевидний розвиток позитивної фінансової рівноваги підприємства свідчатиме незмінна надійна якість фінансової рівноваги. У разі втрати позитивною фінансовою рівновагою стійкості і стабільності, вона стає вразливою до переходу в іншу, негативну якість. У такому випадку виникає необхідність перевірити ймовірність появи ознак фінансової кризи.

Запропонований алгоритм органічно поєднує антикризову діагностику з аналізом фінансової рівноваги підприємства. Це робить його засобом трансформації розроблених положень методології забезпечення фінансової рівноваги підприємства у практичну площину.

Інструментом практичної реалізації обґрунтованих науково-методологічних засад аналізу фінансової рівноваги підприємства виступає методичний підхід до її комплексної діагностики як сукупність методів та інструментів, що застосовуються на визначених принципах для ідентифікації стану фінансової рівноваги (фази, стадії, форми та якості), а також виявлення причинно-наслідкових зв'язків її формування та відхилень від визначених меж, з метою створення якісної інформаційної бази для обґрунтування управлінських рішень з питань стійкого розвитку корпоративних фінансів. Запропонований методичний підхід до комплексної діагностики фінансової рівноваги підприємства у своєму складі має такі інструменти: систему показників, класифіковану за стадіями, етапами розвитку та порядками формування фінансової рівноваги, відносні та абсолютні показники рядів

динаміки, коефіцієнти варіації, коефіцієнти інтенсивності, кореляційно-регресійні моделі, а також використовує таксономію, порівняння та ранжування, реалізація яких автоматизована в Microsoft Office Excel.

У складі науково-методичного забезпечення комплексної діагностики фінансової рівноваги підприємства запропоновані індекси стійкості статичної та стабільності динамічної фінансової рівноваги, які дозволяють оцінити її просторову форму відносно зміни зовнішніх факторів та динаміку у часі. На їх основі здійснено удосконалення методики експрес-діагностики рівноважного фінансового стану підприємства. До складу індексу стійкості статичної фінансової рівноваги введені показники фінансового стану підприємства, що розраховуються на звітну дату та мають оптимальні межі значень. Такий підхід забезпечує визначення просторової форми фінансової рівноваги підприємства, а саме стійкої чи нестійкої до впливу зовнішніх факторів. У складі індексу стабільності динамічної фінансової рівноваги підприємства знаходяться відносні показники динаміки. Це дозволяє охарактеризувати «рухому оболонку» навколо статичного ядра фінансової рівноваги. Обґрунтовані індекси є доступними інструментами інтегральної оцінки стану фінансової рівноваги підприємства, оскільки їх розрахунок базується на використанні даних фінансової звітності підприємства.

Діагностику форм прояву фінансової рівноваги у часі та просторі, а саме оцінку її стійкості та стабільності, пропонується проводити графічним способом шляхом відтворення кривої циклу рівноважного фінансового стану підприємства, описаної динамікою індексів стійкості статичної та стабільності динамічної фінансової рівноваги підприємства (рис. 5).

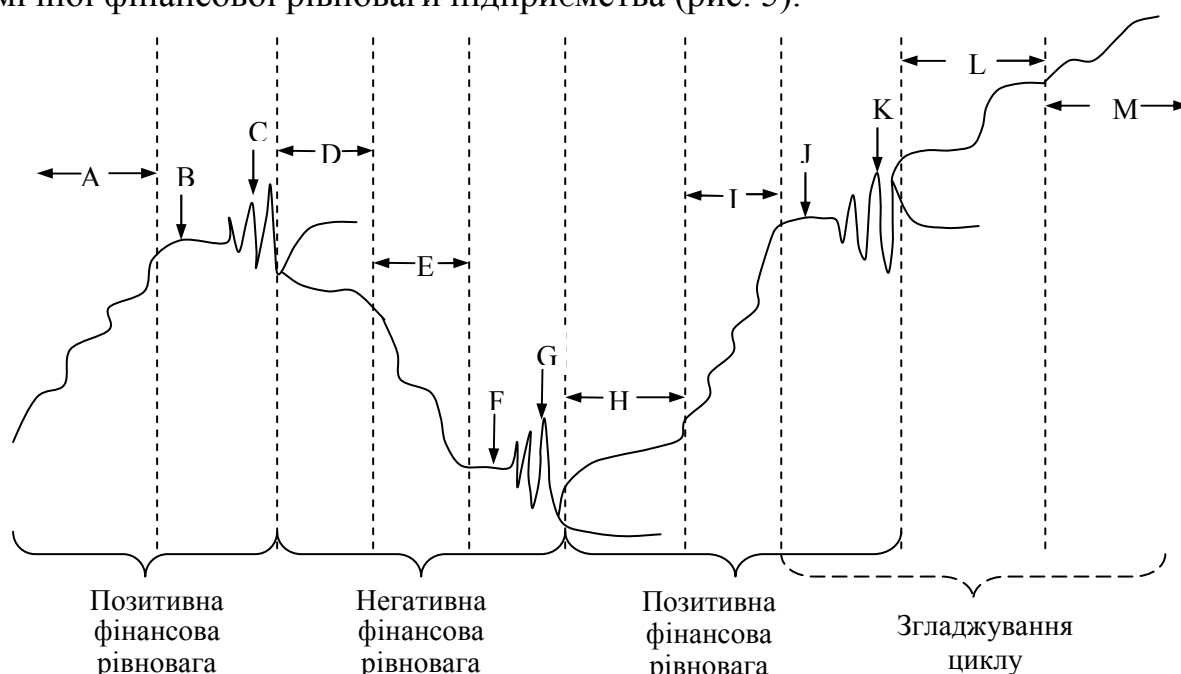


Рис. 5 – Діапазони та фрагменти циклу розвитку фінансової рівноваги підприємства

Примітка. Позначення на графіку:

A, I та M – діапазони стабільної позитивної динамічної фінансової рівноваги;
B та J – фрагменти циклу – стійка позитивна статична фінансова рівновага;

С та К – фрагменти циклу – нестійка позитивна статична фінансова рівновага;
 D – діапазон нестабільної негативної динамічної фінансової рівноваги (стадія бифуркацій);
 E – діапазон стабільної негативної динамічної фінансової рівноваги;
 F – фрагмент циклу – стійка негативна статична фінансова рівновага;
 G – фрагмент циклу – нестійка негативна статична фінансова рівновага;
 H та L – діапазони нестабільної позитивної динамічної фінансової рівноваги (стадії бифуркацій).

Завершується комплексна діагностика фінансової рівноваги підприємства характеристикою її якісного стану, визначення якого формалізовано на рис. 6.

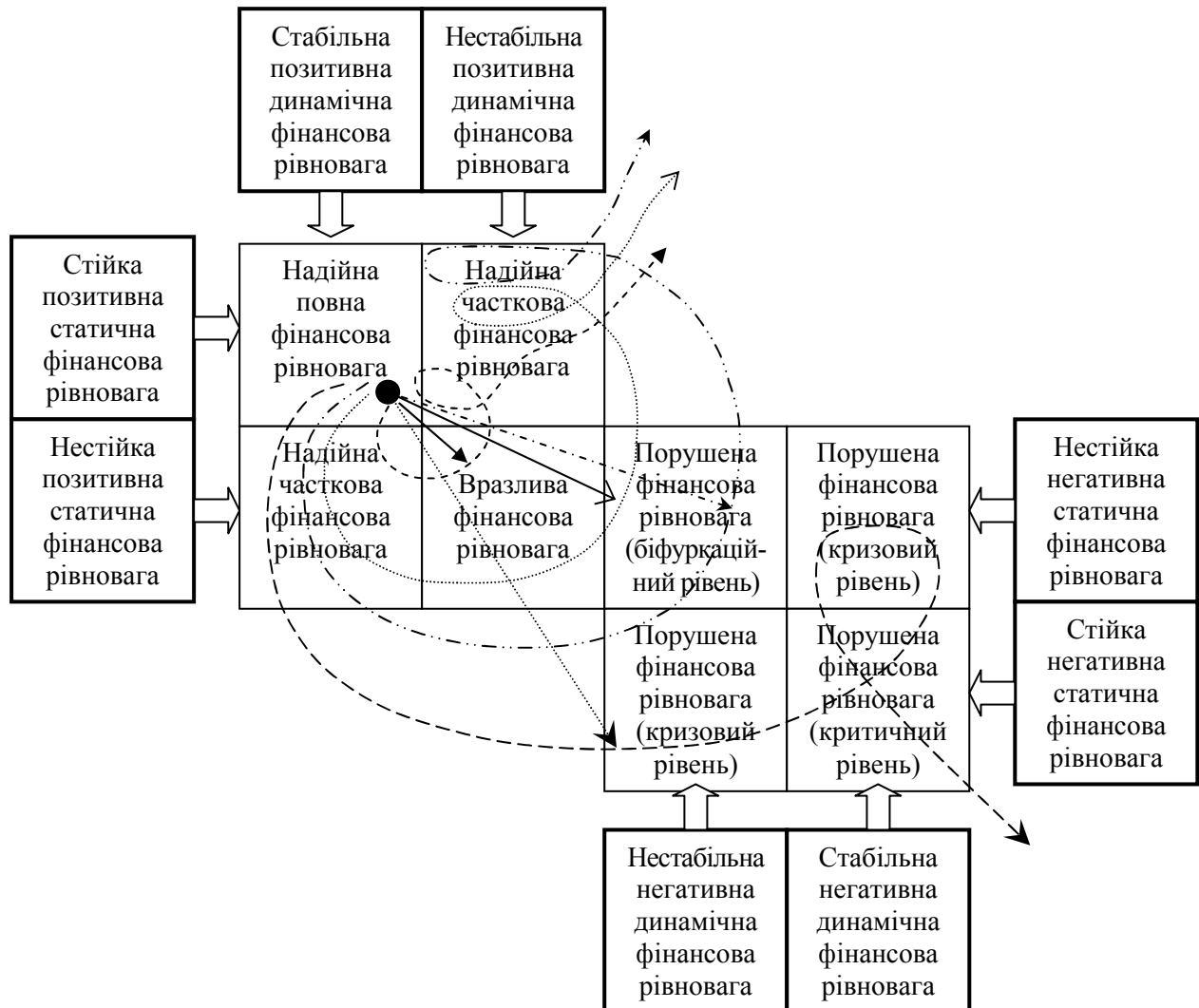


Рис. 6 – Діагностика якісного стану фінансової рівноваги підприємства

Отже, удосконалене науково-методичне забезпечення комплексної діагностики фінансової рівноваги підприємства дозволяє представити цілісну картину циклу її розвитку. У свою чергу, визначення фактичного стану фінансової рівноваги серед можливих його видів стало відправною точкою в обґрунтуванні управлінських рішень як поточного, так і стратегічного характеру.

У четвертому розділі «Планування та прогнозування в процесі управління фінансовою рівновагою підприємства» удосконалено систему управління фінансовою рівновагою підприємства шляхом визначення альтернативних стратегічних наборів заходів щодо її збереження, підтримки та відновлення.

Запропонований вибір альтернативних видів стратегій залежно від якісного стану фінансової рівноваги (надійної, яка потребує збереження; вразливої, яка потребує підтримки; порушеної, що потребує відновлення) дозволяє правильно задати вектор прийняття рішень, спрямований на досягнення стратегічної мети (рис. 7).



Рис. 7 – Вибір альтернатив стратегічного, тактичного та оперативного управління фінансовою рівновагою підприємства

Розробка політики реалізації тієї чи іншої стратегії управління фінансовою рівновагою залежить від повноти освоєння підприємством етапів її розвитку. У такий спосіб забезпечується адекватність тактичних дій керуючої системи щодо управління фінансовою рівновагою підприємства. Політика формування позитивної фази фінансової рівноваги розбудовується у межах обраної стратегії (збереження, підтримка чи відновлення) та спрямовується на

вирішення трьох завдань щодо забезпечення: виживання (фінансова рівновага на низькому рівні), контрциклічного буфера та здатності до саморозвитку підприємства (фінансова рівновага на високому рівні). Розробка планів оперативних заходів здійснюється залежно від порядку формування чи рівня порушення фінансової рівноваги підприємства в межах визначеної політики управління нею. У такий спосіб забезпечено системний та комплексний підхід щодо управління фінансовою рівновагою підприємства. Імплементация процесу управління фінансовою рівновагою в систему фінансового менеджменту підприємства спрямована на підвищення ефективності його функціонування.

Отже, запропонована система стратегічного, тактичного та оперативного управління фінансовою рівновагою є основою для організації на підприємстві процесу управління нею як складової підсистеми фінансової безпеки. Вона тісно інтегрована із запропонованим автором науково-методичним забезпеченням комплексної діагностики фінансової рівноваги підприємства. Це надало комплексності, системності та цілісності теоретико-методологічним засадам управління фінансовою рівновагою підприємства.

Безпековий характер управління фінансовою рівновагою обумовлює широке коло завдань для вирішення. Серед них основними є: створення фінансових умов як для виживання, так і для саморозвитку підприємства, оптимізація фінансових результатів його діяльності, підготовка фінансового забезпечення стійкого розвитку, вибір оптимального часу для ефективного інвестування в реальні активи та фінансові інструменти, підвищення якості функціонування підсистеми фінансової безпеки, попередження фінансової кризи, її подолання та запобігання банкрутству, зростання результативності системи фінансового менеджменту підприємства в цілому, вдосконалення управління змінами у сфері корпоративних фінансів.

У дисертаційній роботі розширено прогностичний інструментарій фінансового менеджменту в результаті розробки на основі математичного гностичного аналізу двох груп економіко-математичних моделей для прогнозування фінансової рівноваги промислових підприємств. Моделі першої групи дозволяють оцінити стійкість фінансової рівноваги підприємства до впливу зовнішніх факторів на основі визначення прогнозної величини індексу стійкості фінансової рівноваги:

1) для машинобудівних підприємств:

$$Y = -0,00255 \cdot X_1 - 0,00790 \cdot X_2 + 0,00189 \cdot X_3 + 0,03540 \cdot X_4 + 0,00044 \cdot X_5 + 0,02961 X_6 + 0,10758 \cdot X_7 ; \quad (1)$$

2) для підприємств харчової промисловості:

$$Y = -0,00286 \cdot X_1 - 0,08288 \cdot X_2 + 0,00096 \cdot X_3 - 0,00081 \cdot X_8 - 0,00495 \cdot X_9 + 0,06114 \cdot X_6 + 1,62312 \cdot X_7 ; \quad (2)$$

3) для підприємств хімічної промисловості:

$$Y = -0,00291 \cdot X_1 - 0,03481 \cdot X_2 + 0,00227 \cdot X_3 + 0,03006 \cdot X_4 + 0,00403 \cdot X_5 + 0,02018 \cdot X_6 + 0,55948 \cdot X_7 ; \quad (3)$$

4) для металургійних підприємств:

$$Y = -0,00255 \cdot X_1 - 0,00790 \cdot X_2 + 0,00189 \cdot X_3 + 0,03540 \cdot X_{10} + 0,00044 \cdot X_5 + 0,02961 \cdot X_6 + 0,10758 \cdot X_7 , \quad (4)$$

де Y – індекс стійкості фінансової рівноваги підприємства відповідної сфери промисловості;

X_1 – індекс інфляції;

X_2 – середньозважена процентна ставка за банківськими кредитами в національній валюті;

X_3 – девальвація (–), ревальвація (+) української гривні;

X_4 – питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової;

X_5 – індекс виробництва продукції відповідної сфери промисловості;

X_6 – норматив адекватності регулятивного капіталу банків;

X_7 – співвідношення експорту та імпорту продукції відповідної сфери промисловості;

X_8 – рівень бідності населення України;

X_9 – індекс цін реалізованої сільськогосподарської продукції;

X_{10} – індекс продукції хімічної промисловості.

Моделі другої групи спрямовані на оцінку стабільності фінансової рівноваги підприємства у часі шляхом прогнозування індексу стабільності фінансової рівноваги залежно від темпів росту таких показників, як: перший і другий індикатори фінансової рівноваги; коефіцієнт покриття; рівень окупності витрат; коефіцієнт внутрішнього зростання; коефіцієнт стійкого зростання; балансовий курс акції. Статистична характеристика розроблених моделей свідчить про їх достовірність з ймовірністю не нижче 95%.

Результати застосування запропонованих моделей для оцінки стійкості фінансової рівноваги показали високий рівень чутливості фінансового стану підприємств машинобудівної, хімічної та металургійної промисловості до негативного впливу макроекономічної нестабільності. Висока волатильність індексу стійкості фінансової рівноваги підприємств названих сфер промисловості доповнюється спадним трендом прогнозу на найближчу перспективу. Погіршення фінансового стану підприємств під впливом зовнішніх факторів свідчить про низький рівень фінансової стійкості та виснаженість їх фінансового потенціалу постійною боротьбою за виживання.

Водночас, передбачається оптимістична перспектива щодо зміцнення стійкості фінансової рівноваги для підприємств харчової промисловості, яким позитивний ефект забезпечує приріст інфляції та розширення експорту продуктів вітчизняного виробництва. Незважаючи на відносну стійкість підприємств харчової промисловості до впливу зовнішніх флуктуацій їх фінансовий потенціал визнається вразливим з огляду на властиву їм нестабільність фінансової рівноваги. Існує загроза погіршення стану фінансової рівноваги підприємств харчової промисловості, оскільки ємність внутрішнього ринку, яка залежить від добробуту домогосподарств, перебуває в зоні ризику скорочення платоспроможного попиту внаслідок подальшого зниження рівня благополуччя населення в Україні.

Водночас, песимістичний прогноз стійкості фінансової рівноваги для підприємств машинобудівної, хімічної та металургійної промисловості доповнився позитивним трендом прогнозу, який показав вирівнювання волатильності динаміки їхніх індексів стабільності фінансової рівноваги. Це свідчить про незруйнований кризою фінансовий потенціал підприємств

вказаних сфер промисловості, але заслабкий для здійснення масштабних інноваційних перетворень.

Узагальнення результатів прогнозування фінансової рівноваги промислових підприємств дозволило виділити переваги запропонованих економіко-математичних моделей, а саме: якісну методологічну основу їх розробки; комплексний характер результуючої ознаки; відносно високу об'єктивність та адекватність прогнозу; паралельне прогнозування у двох (внутрішній і зовнішній) площинах функціонування виробника; простота застосування; адаптованість до українських економічних реалій; можливість своєчасного виявлення причин погіршення фінансового стану, чим забезпечена доступність керуючої системи до термінового вирішення фінансових проблем в діяльності підприємства.

У п'ятому розділі «**Механізм управління фінансовою рівновагою підприємства**» удосконалено наукові положення щодо формування фінансової рівноваги підприємств за сучасних економічних умов в Україні, а також доведена наукова аргументація адекватності застосування механізму управління фінансовою рівновагою для забезпечення стійкого розвитку корпоративних фінансів та попередження банкрутства промислових підприємств.

Аналіз стану фінансової рівноваги промислових підприємств в контексті динаміки інтегральних критеріїв оцінки економічних процесів дозволив виділити особливості її формування за українських реалій (табл. 1).

Таблиця 1

Виявлення ознак фінансової рівноваги на провідних підприємствах промисловості України у 2008-2017 рр.

Вид економічної діяльності	Харчова промисловість	Машинобудування	Металургія	Хімічна промисловість
Кількість підприємств у вибірці, що досліджувалась	38	26	12	11
з них у стані фінансової рівноваги у розрізі років:				
2008	6	5	4	4
2009	7	10	4	5
2010	6	10	3	5
2011	8	8	4	4
2012	8	7	2	2
2013	11	7	1	2
2014	9	7	1	–
2015	13	9	2	1
2016	13	10	2	–
2017	9	7	3	2

По-перше, посилення економічної нестабільності та хронічне перебування економіки України на межі очікування чергової кризи надає виробництву стихійного характеру, при якому явище фінансової рівноваги стає

випадковістю. По-друге, за умов олігополії, характерної для вітчизняної економіки, фінансова рівновага меншої кількості підприємств забезпечується за рахунок позбавлення інших виробників можливостей досягнення рівноважного фінансового стану. Іншими словами, макроекономічний баланс за умов олігополії – це рівновага одних за рахунок нерівноваги інших. І третя особливість, породжена імпортозалежністю економіки України, яка сприяє забезпеченню фінансової рівноваги іноземних виробників, звужуючи для вітчизняної промисловості можливості подолання внутрішніх фінансових дисбалансів. Саме таку ситуацію характеризують результати дослідження ознак фінансової рівноваги на провідних підприємствах машинобудування, металургії, харчової та хімічної промисловості (див. табл. 1).

Фінансові дисбаланси у реальному секторі економіки України поглибились з 2013 р., що підтверджується чотириразовим падінням величини таксономічного показника фінансової рівноваги промислових підприємств. Розбалансування фінансової рівноваги промислових підприємств підриває основи ефективного розвитку промисловості і шкодить, без того повільному, процесу якісних технологічних перетворень вітчизняної промисловості. У зв'язку з цим, на сучасному етапі розвитку вітчизняного промислового виробництва актуалізується, як ніколи раніше, нагальна необхідність суворого дотримання задекларованих пріоритетів його інноваційного розвитку. Для цього необхідно прагнути фінансової рівноваги вітчизняних виробників, забезпеченням якої приводиться у дію її позитивний зворотний зв'язок з інноваціями.

Обґрунтування взаємозв'язку фінансової рівноваги підприємств з економічними процесами та явищами в Україні побудоване на результатах кореляційного аналізу, представлених у таблиці 2.

Таблиця 2

Характеристика взаємозв'язку фінансової рівноваги промислових підприємств з економічними процесами та явищами в Україні за 2008-2017 рр.

Таксономічний показник	Коефіцієнт кореляції з таксономічним показником фінансової рівноваги промислових підприємств	Тіснота зв'язку	Напрямок зв'язку
Економічної рівноваги підприємств	0,401	Середній зв'язок	Прямий зв'язок
Інвестиційно-інноваційної активності підприємств	0,770	Середній зв'язок	Прямий зв'язок
Збалансованості державних фінансів	0,669	Середній зв'язок	Прямий зв'язок
Макроекономічної рівноваги	0,921	Тісний зв'язок	Прямий зв'язок
Добробуту домогосподарств	0,692	Середній зв'язок	Прямий зв'язок
Інвестиційного потенціалу економіки	0,651	Середній зв'язок	Прямий зв'язок
Генерації фінансового капіталу в економіці	0,107	Дуже слабкий зв'язок	Прямий зв'язок
Стресостійкості інституціональної структури фінансового ринку	0,595	Середній зв'язок	Прямий зв'язок

Доведено, що широка фінансова дестабілізація на корпоративному рівні обумовлює порушення як ієрархічно вищих станів часткової та загальної рівноваги, так і нижчої економічної ланки – добробуту домогосподарств. Так, «фінансово здорові» виробники здатні: забезпечувати податкові надходження, достатні для формування збалансованого (бездефіцитного) бюджету, який дозволяє погашати існуючий державний борг, не нарощуючи нового для майбутніх поколінь; залучати в економіку іноземний капітал як через інвестиції, так і через експорт; зміцнювати купівельну спроможність національної валюти шляхом розвитку власного внутрішнього виробництва якісної продукції, позбавляючись істотної залежності від імпорту; створювати умови для збільшення державою міжнародних валютних резервів через розширення припливу коштів в іноземній валюті та створення економічно вигідних умов для продовження їх використання в українській економіці, а не виведення за її межі; впливати на стабілізацію курсових коливань внаслідок переорієнтації спекулятивних інтересів фінансового капіталу на інвестиційні цілі, внаслідок формування привабливої економічної ефективності реального сектору економіки.

Апробація механізму управління фінансовою рівновагою на прикладі промислових підприємств України розкрила його відмінну рису, яка полягає у можливості поглибленої ідентифікації стану корпоративних фінансів, що сприяє ефективному вирішенню завдань фінансового менеджменту. При застосуванні механізму управління фінансовою рівновагою у ПрАТ «Домінік» (м. Полтава) встановлено, що на підприємстві сформовані всі етапи її позитивної фази, якісний зміст якої характеризується як надійний частково, оскільки виявлена нестабільність в динаміці за окремими критеріями при відносній стійкості її статичного стану. Отримані висновки дозволили визначити ряд заходів фінансового менеджменту щодо налагодження контролю за можливими змінами рівноваги ліквідності, зміцнення контрциклічного буфера для попередження фінансової кризи, посилення фінансового потенціалу для забезпечення стійкого розвитку його корпоративних фінансів.

Апробація механізму управління фінансовою рівновагою у ПрАТ «Полтавський турбомеханічний завод» дозволила практично підтвердити здатність його аналітичної складової до розпізнавання нестабільності рівноважного фінансового стану та її вирізнення від біфуркацій та фінансової кризи. Ідентифікована нестабільність фінансової рівноваги у ПрАТ «Полтавський турбомеханічний завод» виявилася у незбалансованості ліквідності та прибутковості, яка робить підприємство вразливим до впливу флуктуацій, але не містить ознак фінансової кризи. Такий підхід дозволив сформулювати адекватну програму управлінських дій по вирівнюванню «фінансового здоров'я» ПрАТ «Полтавський турбомеханічний завод», яка спрямована не на «консервування» досягнутого стану фінансової рівноваги, а на її збереження через розвиток.

Апробація механізму управління фінансовою рівновагою на підприємствах, що перебувають у кризовому стані, дозволила розвинути наукову аргументацію його застосування з метою попередження банкрутства.

Вона полягає у тому, що поряд із виявленням глибини розвитку фінансової кризи ідентифікуються ознаки позитивної фінансової рівноваги. Такий підхід у діагностиці стану фінансової рівноваги ПАТ «Азот» (м. Черкаси) забезпечив представлення повної картини циклу її розвитку та відкрив можливість використання прихованих сильних позицій підприємства для його фінансово-економічного оздоровлення.

На основі механізму управління фінансовою рівновагою можливо попереджувати не лише банкрутство, а й своєчасно виявляти та знешкоджувати зародження ранніх ознак фінансової кризи. За результатами діагностики фінансової рівноваги у ПрАТ «ЄВРАЗ Дніпровський металургійний завод» чітко визначена у часі стадія біфуркацій та перехід від неї до фінансової кризи – це 2007 р. З того часу, фінансовий стан вітчизняного виробника у сфері металургії погіршувався.

Подолання фінансової кризи, яка розгорнулася у ПАТ «Азот» та ПрАТ «ЄВРАЗ Дніпровський металургійний завод», потребує проведення їх санації у позасудовому порядку за обов'язкової участі трьох груп суб'єктів: органів державної влади, власників та кредиторів. Тільки спільними зусиллями на макро- та мікрорівнях можуть бути забезпечені реальні передумови фінансово-економічного оздоровлення важливих виробників ВВП України та потенційно потужних конкурентів на світовому ринку. Це означає, що забезпечення фінансової рівноваги носить характер гри, в якій дії усіх учасників узгоджені та підпорядковані спільній меті, реалізація якої несе користь, адекватну вкладеним зусиллям кожної сторони.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано нові підходи до вирішення важливої наукової проблеми – управління фінансовою рівновагою підприємства як складової фінансового менеджменту, спрямовану на забезпечення стійкого розвитку корпоративних фінансів, що дало змогу сформулювати низку теоретико-методологічних і науково-практичних висновків, спрямованих на досягнення мети дисертаційної роботи.

1. Систематизація наукових витоків концепції формування фінансової рівноваги підприємства розкрила її фундаментальне підґрунтя, яке охоплює філософію, природничі науки, концепцію сталого розвитку цивілізації, теорію циклічності, теорії ігор, загальної і часткової рівноваги. Багатовікова історія розбудови засад теорії економічної рівноваги зусиллями вчених широкого загалу наукових шкіл утвердила її як важливу категорію, на яку спирається пізнання закономірностей розвитку різних економічних явищ та процесів.

Виявлено, що фінансова рівновага є різновидом економічної рівноваги, яка вирізняється широтою об'єктів збалансування та, водночас, є наділеною такими категоріальними властивостями: циклічність, динамічність, незворотність, імпульсивність, урегульованість, екзистентність, рефлексивність, трансцендентність, гармонійність, унікальність, амбівалентність, онлайнність. Це дозволило сформулювати науковий підхід щодо

згладжування та зміни вектору циклічності корпоративних фінансів через управління фінансовою рівновагою.

2. Проведена класифікація існуючих в економічній науці визначень поняття «фінансова рівновага» за об'єктом збалансування на підприємстві дозволила виділити п'ять концептуальних підходів до розуміння її економічної сутності: підхід з позиції ліквідності, ресурсний підхід, функціонально-збалансований підхід, математичний підхід, управлінський підхід. Представлена класифікація всебічно розкрила економічне явище фінансової рівноваги в системі еволюції наукових поглядів на нього. В дисертаційному дослідженні розуміння фінансової рівноваги підняте від суто технічного балансу до складного об'єкта управління у сфері фінансів підприємства. Це розширює науковий пошук трансформації сутності фінансової рівноваги у перспективі за умов постіндустріальної економіки.

3. Поглиблено розуміння фінансової рівноваги як стану «здоров'я» підприємства, що відобразилося в авторському визначенні економічної сутності цього поняття. Фінансова рівновага виявляється у збалансованості процесів формування фінансового стану підприємства залежно від інтенсивності їх протікання, напрямку зміни, характеру внутрішньої взаємодії та чутливості до впливу зовнішніх факторів. Такий підхід дозволив усвідомити значення фінансової рівноваги для підприємства як імунітету людини, що відкриває цікавий аспект для подальшого вивчення цього економічного явища.

У новому контексті визначена роль управління фінансовою рівновагою – не як самоціль її досягнення, а як шлях розвитку фінансів підприємства. З цієї позиції уточнено визначення сутності поняття «управління фінансовою рівновагою підприємства» як безпекової складової системи фінансового менеджменту, яка узгоджує між собою її стратегічні цілі, завдання і ключові рішення з метою збереження, підтримки та відновлення ключових показників рівноважного фінансового стану підприємства, що виявляється у його спроможності попереджувати внутрішні фінансові дисбаланси, забезпечуючи у такий спосіб стійкий розвиток корпоративних фінансів.

4. Розвиток теоретичних положень фінансового менеджменту підприємства забезпечено в результаті класифікації видів фінансової рівноваги за базовими елементами процесу управління нею, а також побудови його структурно-логічної схеми, яка послідовно охоплює такі етапи: діагностика та прогнозування даного економічного явища, планування управлінських заходів та їх реалізація у напрямі досягнення підприємством якісного нового стану фінансової рівноваги. Це створило концептуальний каркас для розбудови подальших досліджень процесу управління фінансовою рівновагою підприємства.

5. У роботі розроблена концептуальна модель механізму управління фінансовою рівновагою, що являє собою сукупність методів, інструментів і важелів, які застосовуються системою фінансового менеджменту щодо збалансування у просторі і часі різних складових фінансового стану підприємства з метою забезпечення умов стійкого розвитку корпоративних фінансів. На основі запропонованої моделі представлено комплексність

процесу управління фінансовою рівновагою як складової системи фінансового менеджменту підприємства. Функціональне призначення механізму управління фінансовою рівновагою полягає в інтеграції функцій фінансового менеджменту підприємства навколо вирішення стратегічного завдання – формування стійкого розвитку корпоративних фінансів як процесу переходу від одного стану фінансової рівноваги до якісно вищого через згладжування циклічних коливань в її динаміці та попередження нециклічних спадів. Важливою характеристикою отриманого результату дослідження є те, що запропонований механізм є відкритим для можливості його розвитку у напрямі індивідуалізації для вирішення конкретних завдань фінансового менеджменту.

6. Виділення та характеристика складових гіпотези наукового пізнання категоріальної сутності фінансової рівноваги як економічного явища (причин, функцій, фаз, стадій, меж, форм, видів, методів формування) дозволило розробити методологію її формування. Виділено, розмежовано та упорядковано фази, стадії циклічного розвитку фінансової рівноваги, які послідовно чергуються у формі стійких (нестійких) статичних, стабільних (нестабільних) динамічних та біфуркаційних станів на основі діалектичних законів розвитку, набуваючи якісно нового змісту, що дозволяє розглядати її як складне економічне явище з властивою йому хвильовою природою розвитку. Циклічний розвиток фінансової рівноваги підприємства покладений в основу розбудови процесу управління нею. Розкриття циклічної природи фінансової рівноваги підприємства як категоріальної властивості може бути використане при вивченні рівноважних станів в інших сферах економіки.

7. Розкриття економічної логіки формування фінансової рівноваги у системі її причинно-наслідкових взаємозв'язків дозволило поглибити наукове розуміння обумовленості стійкого розвитку корпоративних фінансів. Обґрунтовано, що фінансова рівновага підприємств відіграє ключову роль у формуванні ринкової рівноваги та соціально-економічного балансу на макрорівні, а також впливає на добробут домогосподарств, збалансованість державних фінансів через канали попиту та пропозиції за допомогою виробничих, ринкових, монетарних, фіскально-бюджетних, соціально-економічних інструментів та важелів. Розгляд фінансової рівноваги підприємства у системі каузальних взаємозв'язків та залежностей підвищив об'єктивність наукового пізнання процесу управління нею. Визначене коло причин та наслідків формування фінансової рівноваги підприємства не є усталеним, а тому має перспективи поглиблення теоретичних та емпіричних досліджень.

8. На основі обґрунтованої часової структури циклу розвитку та етапів формування фінансової рівноваги підприємства визначено форми прояву цього економічного явища на позитивній і негативній фазах його циклу, а також упорядковано послідовне збалансування різних складових фінансового стану підприємства від простіших, що відповідають за забезпечення здатності до виживання до складніших, які формують контрциклічний буфер захисту від банкрутства та фінансовий потенціал як базову складову стійкого розвитку корпоративних фінансів. Це уможливило диференціацію множини станів

фінансової рівноваги підприємства, яка може бути розвинута в подальших наукових дослідженнях.

9. З урахуванням виявлених слабких місць існуючої методологічної бази вивчення фінансової рівноваги підприємства удосконалено наукові засади її комплексної діагностики. Отримані результати охоплюють, по-перше, уточнення сутності поняття «діагностика фінансової рівноваги» як процесу дослідження фінансового стану підприємства з метою ідентифікації та класифікації, характерного йому, виду фінансової рівноваги, виявлення відхилень від неї, оцінки її ймовірного розвитку у перспективі. По-друге, класифіковану множину видів фінансової рівноваги підприємства, що формуються у процесі її циклічного розвитку, що дозволило структурувати її сутність як складного економічного явища для потреб аналізу. По-третє, у відповідності до цієї класифікації запропоновані композиційна схема комплексної діагностики та алгоритм її проведення, що спрямовані на відображення цілісної картини циклу та етапів розвитку фінансової рівноваги на підприємстві. Окремі елементи, отриманих результатів дослідження, можуть бути використані для вдосконалення методичних підходів щодо аналізу діяльності різних суб'єктів підприємництва.

10. Удосконалення науково-методичного забезпечення щодо аналізу фінансової рівноваги підприємства досягнуто розробкою методичного підходу щодо її комплексної діагностики. Він дозволяє з'ясувати цикл розвитку фінансової рівноваги підприємства через визначення її фази (позитивної, негативної), стадії (статичної, динамічної), етапу розвитку, порядку формування та рівня порушення. Основними перевагами даного підходу є можливість: розпізнавання множини її станів, які різняться за якісним станом; виявлення проблем різного рівня складності для вирішення при формуванні фінансової рівноваги на підприємстві; ідентифікація передумов зародження фінансової кризи; визначення сильних сторін підприємства навіть у кризовому фінансовому стані; оцінки здатності підприємства до саморозвитку. Розроблений підхід до комплексної діагностики фінансової рівноваги підприємства здатен забезпечити систему прийняття управлінських рішень високоякісною інформацією про фінансовий стан підприємства, що сприятиме підвищенню ефективності фінансового менеджменту. Важливо, що запропонований склад показників комплексної діагностики є рухомим, тобто може доповнюватися чи замінюватися іншими науково обґрунтованими критеріями оцінки процесів формування фінансової рівноваги підприємства.

11. У складі науково-методичного забезпечення реалізації аналітичної функції управління фінансовою рівновагою підприємства передбачені синтетичні показники ідентифікації її форм прояву та якісного змісту. Ними є інтегровані індекси стійкості статичної та стабільності динамічної фінансової рівноваги, які дозволяють оцінити її просторову форму відносно зміни зовнішніх факторів та динаміку у часі. Їх введенням досягнута цілісність та завершеність комплексної діагностики фінансової рівноваги підприємства, що втілена у визначенні її якісного стану (надійного, вразливого чи порушеного). На цій основі удосконалено інструменти експрес-аналізу рівноважного

фінансового стану підприємства, а також забезпечено обґрунтований вибір альтернатив стратегічного, тактичного та оперативного управління фінансовою рівновагою. У перспективі отримані результати дослідження можуть бути розвинуті у напрямі вдосконалення складу запропонованих індексів стану фінансової рівноваги, а також розширенням їх представництва для оцінки інших аспектів фінансового стану підприємства.

12. У дисертації вдосконалена система управління фінансовою рівновагою підприємства, а саме визначені альтернативи стратегій, що мають застосовуватися залежно від її якісного стану. Надійна фінансова рівновага підприємства потребує стратегії її збереження, вразлива – підтримки, порушена – відновлення. У межах кожної стратегії сформовані політики їх реалізації, які враховують повноту етапів розвитку фінансової рівноваги, яка може бути достатньою тільки для забезпечення виживання підприємства, або задовольняти вищим потребам його фінансової безпеки щодо захисту від фінансової кризи, а також стійкого розвитку корпоративних фінансів. Побудова планів оперативних заходів залежить від порядку формування чи рівня порушення фінансової рівноваги. Утім, їх спільною рисою є спрямованість на розвиток корпоративних фінансів, через який або зберігається, або відновлюється фінансова рівновага підприємства. Важливо, що вибір альтернатив стратегічного, тактичного та оперативного управління фінансовою рівновагою підприємства тісно інтегрований з результатами її комплексної діагностики. Це забезпечило цілісність та комплексність, обґрунтованого в даній дисертації, механізму управління фінансовою рівновагою підприємства. На такій основі можливою є подальша диференціація стратегічних наборів управління фінансовою рівновагою підприємства у міру виявлення її якісно відмінних станів.

13. З використанням математичного гностичного аналізу розроблені економіко-математичні моделі прогнозування фінансової рівноваги підприємств машинобудівної, харчової, металургійної та хімічної промисловості. Запропоновані моделі дозволяють оцінювати у перспективі зміни чутливості фінансової рівноваги підприємства до впливу зовнішніх факторів, а також характеризувати її стабільність у часі. Розробкою цих моделей розширено набір прогностичних інструментів, що використовуються фінансовим менеджментом підприємства для оцінки фінансової рівноваги підприємства. Вони унікальні за принципом побудови, оскільки базуються на врахуванні динаміки показників фінансового стану підприємства, що формують його фінансову рівновагу. Результати такого прогнозу вдосконалюють повноту та якість інформаційної бази прийняття управлінських рішень, для яких важливим є об'єктивне бачення фінансового стану підприємства. Виявлені практикою застосування переваги запропонованих моделей доводять доцільність їх розробки за аналогією для інших видів економічної діяльності.

14. На основі моніторингу екзогенних умов формування фінансової рівноваги підприємств удосконалено наукові положення методології дослідження взаємозв'язку рівноважних станів в економіці шляхом вивчення кореляції між визначеними таксономічними показниками фінансової та

економічної рівноваги промислових підприємств, їх інвестиційно-інноваційної активності, збалансованості державних фінансів, макроекономічної рівноваги, інвестиційного потенціалу економіки та генерації нею фінансового капіталу, стресостійкості інституціональної структури фінансового ринку і добробуту домогосподарств. Це дозволило підвищити якість інформаційного забезпечення управління фінансовою рівновагою підприємства, зокрема, та корпоративними фінансами в цілому. З огляду на турбулентність економічних умов функціонування вітчизняних підприємств важливо продовжити наукове дослідження зовнішніх впливів на стан їх фінансової рівноваги з розробкою сценаріїв негативного зворотного зв'язку у відповідь на ймовірну появу нових флуктуаційних збурень.

15. Апробація механізму управління фінансовою рівновагою розкрила можливість поглибленої ідентифікації фінансового стану підприємства з метою забезпечення стійкого розвитку корпоративних фінансів та попередження банкрутств у промисловості України. Використання запропонованого механізму забезпечує, по-перше, ідентифікацію ознак позитивної фінансової рівноваги підприємства поряд із виявленням глибини розвитку фінансової кризи, і навпаки; по-друге, своєчасне попередження не лише стану банкрутства, а й входження підприємства у кризовий фінансовий стан. На основі узагальнення результатів практики використання механізму управління фінансовою рівновагою на прикладі промислових підприємств запропоновано науковий підхід щодо його застосування для підтримки чи відновлення стійкого розвитку корпоративних фінансів. Він передбачає: діагностику, прогнозування та контроль циклу розвитку фінансової рівноваги підприємства, планування стратегічних, тактичних та оперативних заходів щодо управління нею, їх узгодження з корпоративною та фінансовою стратегіями.

Отже, результати практичної реалізації запропонованого механізму управління фінансовою рівновагою аргументовано довели, що його імплементація в систему фінансового менеджменту забезпечує: посилення дієвості системи його фінансової безпеки, високу якість моніторингу за змінами фінансового стану підприємства під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, своєчасне виявлення та усунення фінансових проблем, а також розкриття сприятливих можливостей для зміцнення «фінансового здоров'я» як основи стійкого розвитку корпоративних фінансів. Розширення тестування запропонованого механізму дозволить підвищити емпіричний рівень наукового пізнання процесу забезпечення фінансової рівноваги підприємства при вирішенні різнопланових завдань фінансового менеджменту.

Основні результати дослідження можуть бути використані при розробці наукових проблем, пов'язаних із розбудовою засад сталого корпоративного розвитку, методології формування рівноваги в інших сферах економіки, держави соціальної рівноваги, а також вони призначені для вирішення широкого кола практичних завдань в діяльності підприємств, банків, інвестиційних компаній, в процесі формування та реалізації економічної політики держави, регулювання процедур санації та банкрутства боржників, підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Гудзь Т. П. Економіко-математичне моделювання взаємозв'язку конкурентоспроможності та фінансової рівноваги машинобудівних підприємств України. *Теоретичні, методологічні та практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств*: монографія / за заг. ред. проф. О. Г. Янкового. Одеса, Атлант, 2017. 514 с. (29,88 д. а.) *Особистий внесок здобувача: розроблена економіко-математична модель взаємозв'язку конкурентоспроможності та фінансової рівноваги на прикладі машинобудівних підприємств України* (0,52 д. а.)
2. Гудзь Т. П. *Теорія і методологія формування фінансової рівноваги підприємства*: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2018. 463 с. (27,0 д. а.)

Статті в наукових фахових виданнях України, більшість з яких включені до міжнародних наукометричних баз даних:

3. Гудзь Т. П. Природа фінансової кризи підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2007. № 26. С. 108–114. (0,86 д. а.)
4. Гудзь Т. П. Управління фінансовою рівновагою підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2008. № 30. С. 117–123. (0,81 д. а.)
5. Гудзь Т. П. Санація як інструмент фінансово-економічного оздоровлення підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія «Економічні науки»*. 2008. № 1 (26). С. 228–235. (0,92 д.а.)
6. Чернявський О. П., Гудзь Т. П. Інфляція в Україні за умов фінансової кризи. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2010. № 38. С. 180–183. (0,5 д.а.). *Особистий внесок здобувача: розкрито взаємозв'язок фінансової кризи та інфляції, як причини та наслідку* (0,25 д.а.)
7. Гудзь Т. П. Сучасні проблеми розвитку промисловості України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. № 2 (45). С. 332–339. (1,02 д.а.)
8. Гудзь Т. П. Причини та наслідки зміни валютного курсу національної грошової одиниці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Економіка*. 2012. Вип. 19. С. 321–326. (0,89 д. а.)
9. Єгоричева С. Б., Гудзь Т. П. Вплив механізму монетарної трансмісії на фінансовий стан підприємств. *Фінанси України*. 2013. № 8. С. 62–72. (0,97 д.а.). *Особистий внесок здобувача: досліджено наслідки застосування монетарних інструментів, що формуються на рівні фінансів підприємств* (0,5 д.а.)
10. Гудзь Т. П. Напрями впливу фінансового сектору економіки України на діяльність підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. № 2 (49). Ч. 1. С. 19–26. (0,93 д.а.)
11. Гудзь Т. П. Економічна рівновага в контексті антропологічної парадигми сучасних глобально-цивілізаційних перетворень. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 9 (159). С. 20–26. (0,57 д. а.) (*Scopus*)

12. Гудзь Т. П. Фінанси домогосподарств за сучасних економічних умов в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 3. С. 145–152. (0,92 д. а.).
13. Гудзь Т. П. Формування фінансової рівноваги підприємства: методологічний аспект. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 7 (181). С. 8–15. (0,65 д. а.) (*Scopus*)
14. Гудзь Т. П. Матричний аналіз фінансової рівноваги підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2016. № 4 (76). С. 149–157. (1,02 д. а.) (*Index Copernicus*)
15. Гудзь Т. П. Економіко-математичне моделювання довгострокової фінансової рівноваги підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 6. С. 60–66. (0,74 д. а.) (*Index Copernicus*)
16. Гудзь Т. П. Діагностика статичної та динамічної фінансової рівноваги підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2017. № 1 (62). С. 180–186. (0,94 д.а.) (*Index Copernicus*)
17. Gudz T. P. Mathematical gnostics for forecasting of enterprise's financial equilibrium. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 3. С. 297–304. (0,73 д.а.)
18. Гудзь Т. П. Моніторинг сучасних тенденцій розвитку банківської системи України та врахування його результатів у наглядній роботі. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 3 (81). С. 102–110. (1,02 д. а.) (*Index Copernicus*)
19. Gudz T. P. Financial equilibrium as basis for enterprise's sustainable development: economic and mathematical foundation. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2017. № 5/4 (37). С. 51–56. (0,75 д. а.) (*Index Copernicus*)
20. Гудзь Т. П. Фінансова рівновага підприємства у системі сучасних економічних відносин. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 2 (66). С. 63–74. (1,52 д. а.) (*Index Copernicus*)
21. Гудзь Т. П. Діагностика як функція управління фінансовою рівновагою підприємства. *Науковий вісник ОНЕУ*. 2018. № 9 (261). С. 13–30. (0,84 д. а.) (*Google scholar*)
22. Гудзь Т. П. Реструктуризація як метод управління фінансовою рівновагою підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 3. С. 103–110. (0,86 д. а.) (*Index Copernicus*)
23. Гудзь Т. П. Стратегія управління фінансовою рівновагою підприємства. *Науковий вісник ОНЕУ*. 2018. № 10 (262). С. 70–85. (0,70 д. а.) (*Google scholar*)
24. Гудзь Т. П. Механізм управління фінансовою рівновагою підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2018. Вип. 2 (52). С. 107–114. (0,77 д. а.) (*Index Copernicus*)
25. Гудзь Т. П. Теоретичні та практичні аспекти формування політики управління фінансовою рівновагою підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 4. С. 45–51. (0,85 д. а.) (*Index Copernicus*)

Статті у наукових виданнях інших держав:

26. Гудзь Т. П. Цикличность макроэкономического равновесия. *Научные записки МЭБИК за 2009 год*. 2010. Вып. IX. С. 8–13. (0,4 д.а.)
27. Kartseva V., Gudz T. Integrated assessment of stress resistance for modern institutional structure of Ukraine financial services market. *Economic and Law Paradigm of Modern Society*. 2017. Issue 2. P. 83–89. (0,7 д.а.). *Особистий внесок здобувача: розраховано індекс стресостійкості інституціональної структури ринку фінансових послуг* (0,4 д.а.) (*Google Scholar*)
28. Gudz T. P. External factors impact on the Ukrainian metallurgical enterprises financial equilibrium. *Economic and Law Paradigm of Modern Society*. 2018. Issue 1. P. 7–14. (0,82 д. а.) (*Google Scholar*)

Список публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

29. Гудзь Т. П. Равновесие как экономическая категория. *Фінанси України: матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф.*, 18–19 квітня 2008 р. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. Т. 3. С. 39–41. (0,19 д. а.)
30. Гудзь Т. П. Причины банківської кризи в Україні. *Науковий потенціал світу-2009: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф.*, 17–25 вересня 2009 р. Софія: «Бял ГРАД-БГ» ООД. С. 22–24. (0,22 д. а.)
31. Гудзь Т. П. Інфляція в Україні за умов фінансової кризи. *Національна економіка у сучасній глобальній економічній системі: механізми функціонування, динаміка, економічна безпека: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, 23–24 квітня 2010 р. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2010. С. 63–65. (0,12 д.а.)
32. Гудзь Т. П. Банківська інфляція в Україні. *Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф.*, 27–28 травня 2010 р. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. Т. 1. С. 68–69. (0,12 д. а.)
33. Гудзь Т. П. Дивергенція в економіці держави – порушення фінансової рівноваги чи її формування у новій якості? *Ключові въпроси в съвременната наука: матеріали IX міжнар. наук.-практ. конф.*, 17–25 квітня 2013 р. Софія; «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2013. С. 51–53. (0,16 д. а.)
34. Гудзь Т. П. Ноогенетичні аспекти економічної рівноваги. *Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи: матеріали I міжнар. наук.-практ. конф.*, 29–30 травня 2014 р. Одеса: Пальміра, 2014. С. 21–22. (0,12 д. а.)
35. Гудзь Т. П. Роль процентної ставки у формуванні фінансової рівноваги підприємства. *Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України: матеріали I міжнар. наук.-практ. конф.*, 23–25 квітня 2015 р. Ужгород: «Закарпаття», 2015. С. 486–489. (0,17 д. а.)
36. Гудзь Т. П. Принципи діагностики фінансової рівноваги підприємства. *Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: матеріали XX міжнар. наук.-практ. конф.*, 25–26 травня 2015 р. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 182–183. (0,12 д. а.)
37. Гудзь Т. П. Механізм формування фінансової рівноваги підприємства. *Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та*

перспективи: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., 28–29 травня 2015 р. Одеса: ОНЕУ, 2015. С. 92–94. (0,16 д. а.)

38. Гудзь Т. П. Ресурсний підхід до визначення сутності фінансової рівноваги підприємства. *Проблеми та перспективи розвитку фінансів у сучасному світі*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 22 – 23 жовтня 2015 р. Полтава: ПУЕТ, 2015. С. 197–198. (0,12 д. а.)

39. Гудзь Т. П. Місце фінансової рівноваги у понятійному апараті фінансів підприємств. *Теорія і практика сучасної економіки*: матеріали XVI міжнар. наук.-практ. конф., 19 листопада 2015 р. Черкаси: ЧДТУ, 2015. С. 85–87. (0,22 д. а.)

40. Гудзь Т. П. Вплив кон'юнктури валютного ринку на фінансову рівновагу підприємства. *Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки*: матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 15–16 квітня 2016 р. Одеса: ОНЕУ, 2016. С. 199–202. (0,21 д.а.)

41. Гудзь Т. П. Роль та місце управління фінансовою рівновагою в системі стратегічного фінансового менеджменту підприємства. *Механізми, стратегії, моделі та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: теорія, методологія, практика*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 6–8 жовтня 2016 р. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2016. С. 23–24. (0,08 д. а.)

42. Гудзь Т. П. Досягнення фінансової рівноваги підприємствами хімічної промисловості України як умова їх сталого розвитку. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 24 лютого 2017 р. Острого: НУ «Острозька академія», 2017. С. 35–42. (0,42 д.а.)

43. Гудзь Т. П. Таксономічний аналіз стану фінансової рівноваги металургійного підприємства. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 вересня 2017 р. Одеса: Атлант, 2017. С. 242–243. (0,12 д. а.)

44. Gudz T. P. Diagnosis of enterprise's financial unbalance. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф., 29 листопада – 1 грудня 2017 р. Краків, 2017. С. 12–14. (0,19 д. а.)

45. Гудзь Т. П. Місце рівноваги в циклі економічного розвитку. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 31 травня – 01 червня 2018 р. Харків: ХНЕУ, 2018. С. 218 – 219. (0,12 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Гудзь Т. П. Управління фінансовою рівновагою підприємства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08. – «Гроші, фінанси і кредит». – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2019.

У дисертаційній роботі розкрито теоретико-методологічні засади та практичні рекомендації щодо управління фінансовою рівновагою підприємства. Виділено концептуальні підходи до визначення поняття «фінансова рівновага підприємства». Сформовано концептуальну модель механізму управління фінансовою рівновагою підприємства. Розроблено методологічний підхід щодо дослідження циклу розвитку фінансової рівноваги як економічного явища. Розкрито економічну логіку формування фінансової рівноваги підприємства у системі її каузальних зв'язків. Вдосконалено науково-методичне забезпечення комплексної діагностики фінансової рівноваги підприємства. Обґрунтовано альтернативи стратегічного, тактичного та оперативного управління фінансовою рівновагою підприємства. Розроблено економіко-математичні моделі для прогнозування фінансової рівноваги підприємств окремих сфер промисловості. Доведена практична придатність механізму управління фінансовою рівновагою для забезпечення стійкого розвитку корпоративних фінансів та попередження банкрутства підприємств.

Ключові слова: фінансова рівновага, фінансова криза, біфуркації, фінансова безпека, фінансовий менеджмент, корпоративні фінанси, санація, банкрутство, реструктуризація, антикризове фінансове управління, стійкий розвиток.

АННОТАЦИЯ

Гудзь Т. П. Управление финансовым равновесием предприятия. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08. – «Деньги, финансы и кредит». – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2019.

В диссертационной работе раскрыты теоретико-методологические основы и практические рекомендации по управлению финансовым равновесием предприятия. Выделены концептуальные подходы к определению понятия «финансовое равновесие предприятия». Сформирована концептуальная модель механизма управления финансовым равновесием предприятия. Разработан методологический подход к исследованию цикла развития финансового равновесия как экономического явления. Раскрыта экономическую логику формирования финансового равновесия предприятия в системе ее каузальных связей. Усовершенствовано научно-методическое обеспечение комплексной диагностики финансового равновесия предприятия. Обоснованы альтернативы стратегического, тактического и оперативного управления финансовым равновесием предприятия. Разработаны экономико-математические модели для прогнозирования финансового равновесия предприятий отдельных сфер промышленности. Доказана практическая пригодность механизма управления финансовым равновесием для обеспечения устойчивого развития корпоративных финансов и предупреждения банкротства предприятий.

Ключевые слова: финансовое равновесие, финансовый кризис, бифуркации, финансовая безопасность, финансовый менеджмент,

корпоративные финансы, санация, банкротство, реструктуризация, антикризисное финансовое управление, устойчивое развитие.

ABSTRACT

Gudz T. P. Management of enterprise's financial equilibrium. – Manuscript.

The thesis for the degree of doctor of economic science, specialty 08.00.08. – «Money, finance and credit». – Odessa National Economic University, Odessa, 2019.

In the dissertation the theoretical synthesis was made and the new solution of an important scientific problem was proposed – development of theoretical and methodological principles, improvement of scientific and methodical support, and creation of practical recommendations on the management of enterprise's financial equilibrium as a condition for corporate finance sustainable development.

The scientific sources of enterprise's financial equilibrium forming conception are systematized. Historical architectonics of enterprise's financial equilibrium forming conception is built. It covers the theory of cyclicity, general and partial equilibrium. The conceptual approaches to the definition of «financial equilibrium» concept by the balancing object are highlighted. The definition of «financial equilibrium» and «financial equilibrium management» concepts in an enterprise has been clarified.

Financial equilibrium place in the system of enterprise's financial management has been determined. The structural and logical scheme of managing by enterprise's financial equilibrium process has been built, its basic elements and stages have been determined. A conceptual model of enterprise's financial equilibrium management mechanism has been formed. It is a set of methods, tools and levers used by the financial management system for balancing in space and in time the various components of enterprise's financial condition in order to ensure the conditions for corporate finance sustainable development.

The time structure of enterprise's financial equilibrium development cycle is disclosed. This allowed us to prove its wave nature. The phases, stages of financial equilibrium's cyclical development are selected and ordered. Its manifestations are substantiated: stable and unstable statics, stable and unstable dynamics, as well as bifurcations. The sequence of their changes on the basis of the laws of dialectics is proved. This made it possible to consider financial equilibrium as a cyclical economic phenomenon with variable quality content.

The methodology for ensuring enterprise's financial equilibrium was justified by highlighting this process stages. They represent a consistent balancing of enterprise's financial condition components from simple to complex. First ensure the ability of the enterprise to survive by balancing cash flows. Later they create a countercyclical buffer against bankruptcy and sufficient financial capacity to ensure the sustainable development of corporate finance.

The scientific and methodical support of enterprise's financial equilibrium's complex diagnostics has been improved in order to characterize its development cycle and form analytical conclusions in accordance with the needs of managing it. The compositional scheme of financial equilibrium's complex diagnostics is

described. An algorithm for its implementation is defined. A methodical approach to enterprise's financial equilibrium's complex diagnostics has been developed. It provides a practical opportunity to determine the development cycle of enterprise's financial equilibrium. Tools for identifying manifestations and the qualitative state of enterprise's financial equilibrium are proposed. They serve to justify the choice of alternative management actions.

The composition of financial equilibrium stability indexes in static and dynamic are determined. They allow us to estimate the spatial form of financial equilibrium with respect to changes in external factors and its dynamics over time. Alternatives to strategic, tactical and operational management by enterprise's financial equilibrium are substantiated.

Economic and mathematical models for predicting enterprise's financial equilibrium are developed. They allow you to assess the stability of enterprise's financial equilibrium to external factors effects, as well as to predict its stability over time depending on changes in internal factors.

Considerable attention is paid to the analysis of ensuring enterprise's financial equilibrium in conjunction with economic processes in Ukraine, namely: the dynamics of enterprises' economic balance, their investment and innovation activity, the public finances' balance, macroeconomic equilibrium, economy's investment potential, financial capital's generation, stress-resistance institutional financial market structures, as well as household welfare. It is proved that enterprise's financial equilibrium plays an important role in shaping the market equilibrium and socio-economic balance of the state, and also household welfare, public finances' balance through supply and demand channels using production, market, monetary, fiscal, socio-economic tools and levers.

Practical recommendations on application of financial equilibrium management mechanism for ensuring corporate finance sustainable development and enterprises' bankruptcy prevention are developed.

Key words: financial equilibrium, financial crisis, bifurcations, financial security, financial management, corporate finance, sanation, bankruptcy, restructuring, anti-crisis financial management, sustainable development.